

Högsta domstolen
Box 2066
103 12 Stockholm

BB m.fl. ./ riksåklagaren ang. grovt bokföringsbrott m.m.

(Hovrätten för Västra Sveriges dom den 10 december 2024 i mål B 3523-24)

Riksåklagaren har förelagts att skyndsamt svara skriftligen på överklagandena.

Yttrandet ska särskilt avse DBs invändning om att det är polsk lag som ska tillämpas på de polska fakturorna som utgör underlagen för utlandsbetalningarna och vilken betydelse detta i så fall skulle kunna ha för den straffrättsliga bedömningen.

Inför ingivandet av svarsskrivelsen har Ekobrottsmyndigheten beretts tillfälle att yttra sig (se bilagor).

Jag vill jag anföra följande.

Inställning

Jag bestrider ändring av hovrättens dom. Jag avstyrker prövningstillstånd.

Bakgrund

Ekobrottsmyndigheten har i sitt yttrande redogjort för åtalen och domstolarnas bedömningar i förhållande till var och en av de tilltalade. Jag hänvisar till Ekobrottsmyndighetens yttrande i dessa delar.

Överklagandena till Högsta domstolen

Jag hänvisar även här till Ekobrottsmyndighetens yttrande där det redogörs för vad var och en av de klagande yrkat för ändring av hovrättens dom och de skäl för prövningstillstånd som var och en anført.

Grunderna för min inställning och min bedömning

Jag instämmer i alla delar i Ekobrottsmyndighetens bedömningar. Jag vill tillägga följande när det gäller frågan om polsk lag ska tillämpas på de polska fakturorna.

Bokföringsbrott och bokföringslagen

Den som uppsåtligen eller av oaksamhet åsidosätter bokföringsskyldighet enligt bokföringslagen (1999:1078) genom att underlåta att bokföra

affärshändelser eller bevara räkenskapsinformation eller genom att lämna oriktiga uppgifter i bokföringen eller på annat sätt, döms, om rörelsens förlopp, ekonomiska resultat eller ställning till följd härav inte kan i huvudsak bedömas med ledning av bokföringen, för *bokföringsbrott* till fängelse i högst två år eller, om brottet är ringa, till böter eller fängelse i högst sex månader. (11 kap. 5 § första stycket brottsbalken.)

Om brottet är grovt, döms för *grovt bokföringsbrott* till fängelse i lägst sex månader och högst sex år. Vid bedömande av om brottet är grovt skall särskilt beaktas om åsidosättandet avsett mycket betydande belopp eller om gärningsmannen använt falsk handling eller om gärningen ingått som ett led i en brottslighet som utövats systematiskt eller om gärningen annars varit av särskilt farlig art. (11 kap. 5 § andra stycket brottsbalken.)

Bokföringsbrott är ett s.k. blankettstraffbud i det att det för straffansvar hänvisas till åsidosättande av bokföringsskyldighet enligt bokföringslagen (BFL).

I 2 kap. BFL anges kretsen av bokföringsskyldiga. Till dem som alltid är bokföringsskyldiga hör aktiebolag, ekonomiska föreningar och handelsbolag.

Även en fysisk person som bedriver näringsverksamhet är bokföringsskyldig för denna (2 kap. 6 § BFL).

Genom lagstiftning som trädde ikraft den 1 juli 2017 (SFS 2017:437) är också utländska företag som bedriver sin näringsverksamhet genom en filial, liksom utomlands bosatta fysiska personer, bokföringsskyldiga enligt bokföringslagen för näringsverksamhet som bedrivs i Sverige (2 kap. 7 § BFL).

Av 5 kap. 6 § BFL följer att det för varje affärshändelse ska finnas en verifikation. Vidare att om det behövs med hänsyn till arten av den mottagna verifikationen, får bokföringen grundas på en särskilt upprättad hänvisningsverifikation.

Bokföringslagen uppställer vissa grundläggande krav på vad en verifikation ska innehålla (se 5 kap. 7 § BFL). Syftet med dessa krav är att de ska leda till att alla verifikationer innehåller så mycket information om affärshändelsen, bokslutstransaktionen eller rättelsen att det räcker att läsa verifikationen för att förstå vad som har hänt. Det behövs således inte att personen som har gjort affärshändelsen eller bokfört den förklarar vad som har hänt. Detta är extra viktigt eftersom bokföringen även ska vara underlag för kontroll av exempelvis Skatteverket. Verket ska således kunna begära in bokföringen inklusive verifikationerna och förstå vad som har hänt i företaget utan att behöva fråga någon. (Nilsson/Törning, Bokföringslagen. En kommentar [1 augusti 2023, JUNO] kommentaren till 5 kap. 7 §.)

Utgångspunkten är att den som utfärdar en faktura eller liknande ansvarar för att samtliga uppgifter en verifikation ska innehålla finns med. Båda parter har emellertid för egen del ansvar för att verifikationen innehåller de upplysningar som krävs enligt BFL. I vissa fall kan en mottagare av verifikationen behöva komplettera denna med uppgifter på den mottagna verifikationen eller genom en egenupprättad verifikation medan i andra fall kan det vara nödvändigt att utställaren utfärdar en ny komplett verifikation. Både den egenupprättade och den nya verifikationen måste då sparas, den senare blir en komplettering av den först mottagna. (A.a.)

I kommentaren till bokföringslagen uttalas vidare bl.a. följande (se a.a.).

Särskilt om mottagna fakturor

Det är extra viktigt att vara noggrann vid granskning av inkommande fakturor eftersom det är någon annan som upprättat verifikationen. Därmed har företaget mindre kontroll över den räkenskapsinformation som företaget får och har att ta ställning till.

BFNAR 2013:2

5.6 Uppgiften om motpart enligt [5 kap. 7 §](#) första stycket bokföringslagen ([1999:1078](#)) ska omfatta information som gör det möjligt att identifiera motparten.

Ut ett kontrollperspektiv är det två punkter i fakturorna som kan sägas vara lite viktigare än de andra:

1. Vem har leverantören angett som sin kund? Det företag vars namn står på fakturan är ju det företag som leverantören anser sig ha en fordran på. Kunden kan identifieras även på annat sätt, exempelvis genom organisationsnummer, registreringsnummer för moms eller ett unikt kundnummer. Det är också viktig information när man ska ta ställning till om fakturan ska bokföras – står det fel namn eller annat identifikationstecken så ska den kanske inte bokföras i företaget eftersom det då är risk att det är något annat företags faktura. Felaktiga namn accepteras inte men kedjenamn är många gånger acceptabelt. Exempelvis kan det på en faktura stå "ICA Maxi" med postadress Råå och inte det legala företagsnamnet. Eftersom det bara finns en sådan butik på Råå blir angivandet av adressaten en unik beteckning som kan accepteras.
2. Går det att förstå beskrivningen av affärshändelsen? Vi beskriver ovan som en kommentar till p. 5.3 i bokföringsvägledningen att exempelvis en följesedel kan vara räkenskapsinformation om inte beskrivningen av affärshändelsen på fakturan är tillräcklig för att det ska gå att förstå affärshändelsen. Ett annat vanligt komplement är olika typer av avtal. En fullödlig beskrivning av affärshändelsen behövs för att det ska gå att klassificera affärshändelsen, dvs. att kontera den, och då av någon annan än den som genomfört transaktionen. Vid försäljning av bilar ska det framgå vilken bil som sålts, t.ex. genom att registreringsnumret eller chassinumret anges. Vid fastighetsreparationer ska det framgå vilket arbete som utförts, t.ex. vilka reparationer som gjorts samt på vilken fastighet. Vid en lånetransaktion ska t.ex. lånebeloppet samt villkoren för lånet såsom avbetalningar och ränta framgå.

Som Ekobrottsmyndigheten anför i sitt yttrande ska den som bedriver bokföringspliktig verksamhet i Sverige följa svensk lag. Även om bestämmelserna om vad en verifikation ska innehålla kan skilja sig åt mellan olika länder, måste den som bedriver bokföringspliktig verksamhet i Sverige följa svensk lag för att undgå straffansvar.

Jag instämmer således i domstolarnas och Ekobrottsmyndighetens bedömning och bestrider ändring av hovrättens dom.

Prövningstillstånd m.m.

Av 54 kap. 10 § rättegångsbalken följer att prövningstillstånd får meddelas endast om det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att överklagandet prövas av Högsta domstolen (prejudikatdispens) eller om det finns synnerliga skäl till sådan prövning, såsom att det finns grund för resning eller att domvillan förekommit eller att målets utgång i hovrätten uppenbarligen beror på grovt förbiseende eller grovt misstag (extraordinär dispens).

För prejudikatdispens krävs att ett avgörande av Högsta domstolen får generell betydelse för bedömningen av framtida mål som innehåller liknande frågeställningar. Den enskildes intresse av att få till stånd en prövning i Högsta domstolen kan alltså inte föranleda prövningstillstånd på denna grund (Fitger, Rättegångsbalken, s. 54:26).

Som jag angett ovan torde det vara givet att den som bedriver bokföringspliktig verksamhet i Sverige måste följa svensk lag för att undgå straffansvar för bokföringsbrott. Därtill kommer att det, som Ekobrottsmyndigheten angett, är visat att det är den bokföringspliktige som själv upprättat de ”polska” fakturorna, vilket medför att detta mål i vilket fall som helst inte är lämpligt för en prövning i Högsta domstolen.

Jag kan inte heller i övrigt se att det finns skäl för prövningstillstånd beträffande de frågor som framförts i överklagandena.

Jag avstyrker prövningstillstånd.

Bevisuppgift

Jag ber att få återkomma med bevisuppgift och med mina synpunkter på målets fortsatta handläggning för det fall prövningstillstånd meddelas.

Katarina Johansson Welin

My Hedström

Bilaga

Yttrande från Ekobrottsmyndigheten med bilaga.

Kopia till

Ekobrottsmyndigheten, Överåklagarens kansli (EBM2024-1304)

Ekobrottsmyndigheten, Andra ekobrottskammaren i Göteborg (EB-5900-22)

Kammaråklagaren Katarina Kepplerus

Riksåklagaren
Box 5553
114 85 Stockholm

Yttrande i Högsta domstolens mål B 296-25

(Överklagat avgörande: Hovrätten för Västra Sveriges dom den 10 december 2024 i mål B 3523-24)

(Riksåklagarens ärende AMR-1547-25, Ekobrottsmyndighetens ärende EB-5900-22)

BB, DB, PS, SS och AW har genom sina offentliga försvarare överklagat domen från Hovrätten för Västra Sverige. Riksåklagaren har av Högsta domstolen förelagts att avge en svarsskrivelse över överklagandena. Riksåklagaren har i sin tur begärt att Ekobrottsmyndigheten inkommer med ett yttrande över överklagandena.

Inställning

Enligt Ekobrottsmyndighetens uppfattning bör en ändring av hovrättens dom bestridas såväl avseende ansvarsfrågan och påföljdsdelen liksom i övriga överklagade delar avseende samtliga klagande. Det föreligger inte skäl att meddela prövningstillstånd varför ett sådant bör avstyrkas.

Bakgrund

Ärendet inleddes genom att en ICA-handlare i Göteborgstrakten kontaktade polisen med anledning av att några personer gjort stora och återkommande kontantuttag från en bankomat i anslutning till dennes ICA-butik. Anmälan överlämnades till Ekobrottsmyndigheten där förundersökning genomfördes. Vid utredningen framkom följande. GM och DB hade var sin enskild firma registrerad hos Skatteverket. Båda är släkt med AW. AW har tillsammans med BB haft kontroll över och drivit verksamheten i respektive enskild firma bl.a. genom att organisera de arbeten som genomförts, utställa fakturor, hantera bokföring, ha kontroll över bankdosor och Bank-ID som rätteligen tillhört GM och DB samt genomföra transaktioner.

Initialt nyttjades GM:s enskilda firma. Fakturor till ett stort antal kunder, såväl privatpersoner som företag, utställdes i den enskilda firmans namn och sammanlagt ca 52 miljoner kronor inbetalades till den enskilda firmans konto under perioden 26 februari 2021 till och med den 1 februari 2023. Fakturorna som utställdes och till viss del bokfördes, var till övervägande del mycket bristfälliga till sitt innehåll. Intäkterna samt därå belöpande utgående moms redovisades inte till Skatteverket. Under år 2022 upprättades ingen bokföring

trots att över 34 miljoner kronor då inbetalats på den enskilda firmans konto och lika mycket utbetalats från kontot.

Pengarna tvättades sedan i flera olika steg bl.a. i Polen för att slutligen tas ut i kontanter i Sverige.

I det första steget överfördes totalt ca 42 miljoner kronor till konton i Polen tillhörande olika personer. Underlagen för utbetalningarna till Polen saknades i vissa fall och i andra fall utgjordes underlaget av fakturor som var mycket bristfälliga till sitt innehåll.

I nästa steg genomfördes överföringar mellan olika konton i Polen varefter pengarna slutligen hamnade på konton vartill knutits uttagskort.

De aktuella uttagskortet hanterades sedan i Sverige och ett antal personer tog ut ca 31,5 miljoner kronor i kontanter från uttagsautomater.

Sommaren 2022 började DB:s enskilda firma att utnyttjas på samma sätt. Fakturor till ett stort antal kunder, såväl privatpersoner som företag, utställdes i den enskilda firmans namn och sammanlagt ca 12 miljoner kronor inbetalades till den enskilda firmans konto under perioden 7 juli 2022 till och med den 1 februari 2023. Fakturorna som utställdes och som endast till viss del bokfördes, var mycket bristfälliga till sitt innehåll. Intäkterna samt därå belöpande utgående moms redovisades inte till Skatteverket.

Pengarna tvättades även här sedan i flera olika steg bland annat i Polen för att slutligen tas ut i kontanter i Sverige.

I ett första steg överfördes ca 10,5 miljoner kronor till konton i Polen tillhörande olika personer. Underlagen för utbetalningarna till Polen saknades i vissa fall och i andra fall utgjordes underlaget av fakturor som var mycket bristfälliga till sitt innehåll.

I nästa steg genomfördes överföringar mellan olika konton i Polen för att slutligen hamna på konton vartill knutits uttagskort.

De aktuella uttagskortet hanterades sedan i Sverige och ett antal personer tog ut ca 8,5 miljoner kronor i kontanter från uttagsautomater.

PS och SS är några av de personer som tagit emot pengar på sina polska konton och/eller tagit ut pengar från uttagsautomater i Sverige och överlämnat dem till annan. Utredningen visade att PS mottagit ca 3,2 miljoner kronor och att han tagit ut 1 058 500 kr från de egna kontona och därutöver ytterligare 293 000 kr från annans konto med bankkort. SS har på samma vis, med ett flertal

uttagskort vid ett mycket stort antal tillfällen, gjort kontantuttag om i vart fall sammanlagt ca 3,3 miljoner kronor samt därutöver medverkat vid ytterligare kontantuttag uppgående till miljonbelopp.

Totalt hade alltså 64 miljoner kronor inbetalats till de enskilda firmornas konton varav drygt 52 miljoner kronor överförts till konton i Polen och av dessa togs ca 40 miljoner kronor ut i kontanter. Det är inte fastställt vad pengarna använts till, men mycket tyder på att de använts till att avlöna svart arbetskraft.

Utredningen visade vidare att BB, som bedrivit redovisningsfirma, utöver detta i två av sina aktiebolag låtit bokföra av honom upprättade mycket bristfälliga fakturor från GM och DB:s enskilda firmor. I BE AB handlade det om fakturor uppgående till ca 3,7 miljoner kronor från GM:s enskilda firma och ca 4,6 miljoner kronor från DB:s enskilda firma. I BB SWE AB rörde det sig om fakturor uppgående till ca 2 miljoner kronor från de båda enskilda firmorna. BB har sedan låtit betala fakturorna till de enskilda firmorna. I beslag som gjorts i samband med husrannsakan på BB:s kontor har fakturamallar till ”de polska” fakturorna anträffats.

Under förundersökningen anträffades och säkrades egendom till betydande värde hos olika personer i syfte att på olika sätt förverka egendomen såsom brottsvinster.

I januari 2024 väcktes åtal mot sammanlagt 13 personer för inblandning i det brottsliga upplägget. Till stöd för gärningspåståendena åberopades en mycket omfattande bevisning. Förutom förhör med de tilltalade åberopades vittnesförhör med 19 personer och den skriftliga bevisningen upptogs i 86 bevispunkter.

BB och AW åtalades såsom huvudmän för att tillsammans med företrädarna för de enskilda näringsverksamheterna, GM och DB, åsidosatt bokförings-skyldigheten i respektive enskild firma samt för näringspenningtvätt, grovt brott i respektive verksamhet. Se åtalpunkterna 1-4 på s. 23-28 i tingsrättens dom. Utöver detta åtalades BB för grovt bokföringsbrott i sina två bolag, BE AB och BB SWE AB, se åtalpunkterna 7-8 på s. 29-30 i tingsrättens dom. Beträffande ett av bolagen åtalades även BB:s hustru.

PS och SS åtalades var för sig för näringspenningtvätt, grovt brott, se åtalpunkterna 5 och 6 på s. 28-29 i tingsrättens dom.

Därutöver åtalades sex personer för näringspenningtvätt, grovt brott avseende bl.a. att ställa konton till förfogande och/eller att genomföra kontantuttag.

Det yrkades att huvudmännen BB och AW skulle meddelas näringsförbud med sju år vardera och att BB dessutom skulle åläggas rådgivningsförbud under en tid av sju år. Det framställdes ett yrkande om näringsförbud för GM och DB uppgående till fem år.

Det framställdes yrkanden om företagsbot riktade mot BB:s bolag BE AB och BB SWE AB om 1 miljon kronor vardera.

Vidare yrkades det att AW, BB, GM, SS och PS skulle utvisas ur riket med förbud att återvända hit, i vissa fall med viss tidsgräns.

Slutligen framställdes yrkanden om förverkanden och beslag riktade bl.a. mot BB.

Tingsrättens dom

Tingsrätten biföll samtliga åtal och framställda yrkanden.

BB

BB dömdes för grovt bokföringsbrott vid fem tillfällen under perioden 2021-02-26 till och med 2022-12-31 och för näringspenningtvätt, grovt brott, vid två tillfällen under perioden 2021-02-26 till och med 2023-12-31 till sex års fängelse. Tingsrätten meddelade näringsförbud och rådgivningsförbud under en tid av sju år att gälla omedelbart från tingsrättens dom samt beslutade att han skulle utvisas ur Sverige med förbud att återvända hit. Därutöver beslutades om förverkande av viss egendom såsom en hälftendel av en arrenderätt, guldackor, armbandsur, smycken och kontanter samt förvar av vissa bankmedel. Tingsrätten meddelade BB reseförbud med anmälningsskyldighet.

AW

I likhet med BB dömdes AW för grovt bokföringsbrott vid tre tillfällen under perioden 2021-01-01 till och med 2022-12-31 och för näringspenningtvätt, grovt brott, vid två tillfällen under perioden 2021-02-26 till och med 2023-02-01 till sex års fängelse. Tingsrätten meddelade AW näringsförbud under en tid av sju år att gälla omedelbart från tingsrättens dom samt beslutade att han skulle utvisas ur Sverige med förbud att återvända hit. Tingsrätten meddelade AW reseförbud med anmälningsskyldighet.

GM

GM dömdes för de åtalade brottsligheten till ett års fängelse och tingsrätten biföll övriga yrkanden mot honom.

DB

DB dömdes för grovt bokföringsbrott under perioden 2022-08-01 till och med 2022-12-31 och för näringspenningtvätt, grovt brott, under perioden 2022-07-07 till och med 2023-02-01 till fängelse i ett år och tre månader. Tingsrätten meddelade DB näringsförbud under en tid av tre år att gälla omedelbart från tingsrättens dom samt biföll ett yrkande om förvar enligt stöldgodslagen avseende viss kontobehållning.

PS

PS dömdes för näringspenningtvätt, grovt brott, till fängelse i ett år. Tingsrätten beslutade att han skulle utvisas ur Sverige med förbud att återvända hit under en tid av tio år.

SS

SS dömdes för näringspenningtvätt, grovt brott, till fängelse i ett år och sex månader. Tingsrätten beslutade att han skulle utvisas ur Sverige med förbud att återvända hit under en tid av tio år samt beslutade förverka en personbil och kontanter liksom förvar enligt stöldgodslagen av viss kontobehållning.

Utöver dessa personer dömdes även övriga åtalade personer för de gärningar de åtalats för.

Efter en mycket noggrann och omfattande analys av vad som framkommit konstaterade tingsrätten att det bevisats att AW och BB haft ett sådant reellt inflytande över respektive enskild näringsverksamhet att de ska anses ha varit faktiska företrädare för de båda firmorna och att de därmed haft ansvar för att bokföringsskyldigheten fullföljdes i firmorna samt att de haft uppsåt i förhållande till påstådda brister liksom näringspenningtvätten. Tingsrätten konstaterade vidare att GM och DB varit formellt ansvariga för att bokföringsskyldigheten fullgjorts i sina respektive enskilda firmor, att de överlätit driften av firmorna till AW och BB samt att de haft erforderligt uppsåt i förhållande till konstaterade bokföringsbrister och näringspenningtvättsbrotten.

Hovrättens dom

Tingsrättens dom överklagades bl.a. av BB, AW, DB, PS och SS. Noterbart är att GM inte överklagade domen. Hovrätten meddelade dom den 10 december 2024 varav följande i huvudsak framgår av hovrättens domslut.

BB

Hovrätten fastställde tingsrättens domslut utom såvitt avser fängelsestraffets längd som bestämdes till fem år och därutöver ogillades ett yrkande om

förverkande av ett armbandsur. Även hovrätten beslutade om reseförbud med anmälningsskyldighet för BB.

AW

Hovrätten fastställde tingsrättens domslut utom såvitt avser fängelsestraffets längd som bestämdes till fem år. Även hovrätten beslutade om reseförbud med anmälningsskyldighet för AW.

DB

Hovrätten fastställde tingsrättens domslut utom såvitt avser fängelsestraffets längd som bestämdes till ett år.

PS och SS

Hovrätten fastställde tingsrättens domslut utom såvitt avser frågan om utvisning för SS där beslutet upphävdes.

Även hovrätten gjorde en noggrann analys av åberopad bevisning och kom fram till samma slutsatser som tingsrätten innefattande att BB och AW agerat tillsammans, att de haft ett bestämmande inflytande över verksamheten samt att de haft ett gemensamt upplägg att tvätta pengar i de enskilda firmorna. Även beträffande DB kom hovrätten fram till samma slutsats som tingsrätten. Hovrätten konstaterade att alla tre var att betrakta som medgärningsmän.

Beträffande PS och SS fann hovrätten, i likhet med tingsrätten, att de genom att ta emot medel på sina konton och medverka till kontantuttag gjort sig skyldiga till ett straffbart klandervärt risktagande och därmed näringspenningtvätt som bedömdes som grovt brott.

Överklagandet

BB, AW, DB, PS och SS har alla överklagat hovrättens dom till Högsta domstolen. Respektive klagande har därvid angivit nedanstående yrkanden och grunder för överklagandet samt skäl för att Högsta domstolen ska meddela prövningstillstånd i målet.

BB

BB har yrkat att Högsta domstolen, med ändring av hovrättens dom, ska ogilla åtalet för näringspenningtvätt grovt brott (åtalpunkterna 1 och 3) och grovt bokföringsbrott såvitt avser GM:s och DB:s enskilda firmor (åtalpunkterna 2 och 4), samt i andra hand döma BB för medhjälp till grovt bokföringsbrott. Oberoende av utgången i nämnda åtalpunkter har yrkats att fängelsestraffet ska sättas ned. BB har vidare yrkat att besluten om näringsförbud och rådgivningsförbud ska upphävas alternativt ska tiden för dessa förbud sättas

ned. BB har också yrkat att beslutet om reseförbud och utvisning ska upphävas. I vart fall ska tiden för utvisning sättas ned.

Vidare har framställts yrkande om att förverkande och beslag av guldtackor, smycken, kontanter och dator samt förvarstagande enligt stöldgodslagen ska upphävas. Slutligen har yrkats att förverkande och kvarstad av ½-del i arrenderätt till stuga 27, inom Lärjeheds fritidsområde på fastigheten Bergsjön 767:293, ska upphävas eller värdet därav. I vart fall ska värdet därav sättas ned till 250 000 kr.

Till grund för yrkandet har BB sammanfattningsvis anfört att han inte har begått de åtalade gärningarna.

Såvitt gäller angivna skäl för prövningstillstånd har BB, så som det får förstås, gjort gällande att om BB bedöms ha varit delaktig i de enskilda firmor där verksamhet bedrivits har han även haft full insikt i egendomens ursprung, d.v.s. varifrån pengarna härrör. Det innebär att det inte kan vara fråga om något klandervärt risktagande i egentlig mening. Det finns därför behov av vägledning från Högsta domstolen gällande hur bedömningen av medvetet risktagande ska göras när den tilltalade påstås ha faktisk kännedom om den eventuella brottsligheten. I övrigt har BB, som skäl för prövningstillstånd, mer fört en argumentation i sak om varför hovrättens dom ska ändras i vissa delar.

AW

AW har yrkat att Högsta domstolen, med ändring av hovrättens dom, ska frikänna honom på samtliga åtalpunkter där han fällts till ansvar. Oavsett bedömning i ansvarsdelen har yrkats att han ska dömas till en lindrigare påföljd. AW har vidare yrkat att utdömt näringsförbud och utvisningsbeslut ska undanröjas samt att det beslutade reseförbudet med anmälningsplikt ska upphävas.

Som grund för yrkandena har anförts att AW inte har begått de åtalade gärningarna. Det har vidare gjorts gällande att hovrätten både har gjort en felaktig rättslig bedömning och en felaktig bevisvärdering. Härutöver har sammanfattningsvis följande omständigheter gjorts gällande som skäl för prövningstillstånd.

Brister i handläggningen och kränkning av rätten till en rättvis rättegång enligt Europakonventionen

AW har gjort gällande att art. 6 i Europakonventionen kränkts vad avser rätten till en rättvis rättegång genom att förundersökningsprotokollet inte översatts till polska i tillräcklig utsträckning samt genom att tiden för skäligt rådrom innan åtal väckts varit för kort så att han inte haft tillräcklig tid att förbereda sitt försvar.

Oklarhet kring ansvar för annan persons näringsverksamhet

AW gör gällande att det finns ett behov av vägledande uttalanden från Högsta domstolen när det gäller det straffrättsliga ansvaret för annan än den enskilde näringsidkaren för brister som uppdragats i dennes verksamhet.

Kan självtvätt konstituera näringspenningtvätt?

Enligt AW är bestämmelsen i 7 § lagen (2014:307) om straff för penningtvättsbrott utformad på ett sådant sätt att ansvar inte kan utkrävas vid s.k. självtvätt. AW anser att det behövs vägledande uttalanden då hovrättspraxis inte är enhetlig.

Frågan om utvisning

AW gör, som det får förstås, gällande att det förekommit ett grovt rättegångsfel i hovrätten då man endast i domskälen men inte i domslutet tagit ställning till och redovisat sin slutsats när det gäller frågan om utvisning. Enligt AW är en sådan otydlighet i domslutet oförenlig med kraven på rättssäkerhet enligt 2 kap. 11 § regeringsformen och art. 6 i Europakonventionen.

Frågan om anmälningsskyldighetens fullgörande

Enligt AW bör Högsta domstolen meddela prövningstillstånd för att klargöra hur anmälningsskyldigheten ska tolkas och tillämpas i situationer där den dömd, utan att undandra sig kontrollen, begär att få fullgöra skyldigheten på annan ort än den som ursprungligen föreskrivits.

DB

DB har yrkat att Högsta domstolen, med ändring av hovrättens dom, ska ogilla åtalet för grovt bokföringsbrott och näringspenningtvätt grovt brott samt upphäva beslutet att meddela honom näringsförbud.

Till grund för yrkandet har DB anført att han inte har gjort sig skyldig till de gärningar som hovrätten har dömt honom till. Härutöver har sammanfattningsvis följande omständigheter gjorts gällande som skäl för prövningstillstånd.

Oklarhet kring ansvar för annan persons näringsverksamhet

DB gör gällande att det finns ett behov av vägledande uttalanden från Högsta domstolen när det gäller det straffrättsliga ansvaret för brister i enskild näringsverksamhet där den formellt ansvarige varit förhindrad att påverka verksamheten eller få kunskap om vad som faktiskt förevarit och hur det straffrättsliga ansvaret ska fördelas mellan formell- och faktisk företrädare när den som är formell företrädare är frihetsberövad med restriktioner.

Frågan om vilken medlemsstats lag som är tillämplig

DB gör vidare gällande att det föreligger ett behov av klargörande uttalanden om vilken medlemsstats lag som är tillämplig på fakturor som är utställda av ett företag i en annan medlemsstat i den Europeiska unionen när dessa bokförs i Sverige för tjänster som företaget i den andra medlemsstaten har utfört i Sverige.

Kan självtvätt konstituera näringspenningtvätt?

Slutligen gör DB gällande att det finns ett behov av vägledande uttalanden i frågan om uttag av pengar från en bankomat i sig är ett led i penningtvättsbrott och om självtvätt ska omfattas av bestämmelsen i 7 § lagen (2014:307) om straff för penningtvättsbrott.

PS

PS har yrkat att Högsta domstolen ska meddela prövningstillstånd och i första hand ogilla åtalet samt undanröja beslutet om utvisning. Alternativt har yrkats att Högsta domstolen ska döma till en lindrigare påföljd. Under alla omständigheter ska beslutet om utvisning undanröjas. I andra hand har yrkats att hovrättens dom ska undanröjas och att målet återförvisas till hovrätten för fortsatt handläggning då PS har berövats rätten till en rättvis rättegång.

Som grund för förstahandsyrkandet har gjorts gällande att hovrätten har gjort en felaktig värdering av i målet framkomna uppgifter varför hovrätten har kommit till ett felaktigt domslut.

Såvitt gäller yrkandet om återförvisning av målet till hovrätten får det uppfattas som ett påstående om grovt rättegångsfel. PS gör i denna del gällande följande brister. PS har berövats rätten till en rättvis rättegång eftersom han, i strid med art. 6.3 i Europakonventionen, inte i detalj underrättats om innebörden av och grunden för den brottsliga anklagelsen mot honom. Gärningsbeskrivningen är så vagt formulerad att det inte går att utläsa vilken anklagelse som läggs honom till last. Vidare har förundersökningsprotokollet varit omfattande och noteras bör att endast en mindre del av materialet har översatts till polska som är PS:s modersmål. PS har under förundersökningen hemställt att viss bevisning ska inhämtas från Polen. Åklagaren avslog emellertid hans begäran med hänvisning till att åtgärden hade varit för kostsam och tidskrävande. Som en följd härav har PS berövats möjligheten att presentera erforderlig bevisning i tingsrätten, vilket konstituerat ett grovt rättegångsfel. Slutligen har han inte getts tillräcklig tid och möjlighet att förbereda och anpassa sitt försvar.

När det gäller skäl för prövningstillstånd kan noteras att PS, såvitt framkommit, inte tydligt angivit några sådana.

SS

SS har yrkat att Högsta domstolen i första hand ska ogilla åtalet och i andra hand ska döma till en lindrigare påföljd. Vidare har framställts yrkande om att samtliga förverkande och beslag ska upphävas.

Som grund för yrkandet har SS, så som det får förstås, sammanfattningsvis anført att han inte har gjort sig skyldig till något brott samt att hovrätten har gjort en felaktig värdering av den bevisning som presenterats i målet.

Som skäl för prövningstillstånd har SS, så som det får förstås, anført att det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att Högsta domstolen klargör vad som konstituerar ett klandervärt risktagande som medför straffansvar enligt 7 § lag (2014:307) om straff för penningtvättsbrott. Det görs vidare gällande att det finns behov av vägledande uttalanden huruvida flera bankomatuttag utgör ett eller flera brott och hur detta påverkar straffvärdet. Slutligen anføres att Högsta domstolen bör ge vägledning gällande vad som närmare avses med begreppet ”klart mer sannolikt” i samband med beslag och förverkande.

Den rättsliga regleringen

Bokföringsbrott och frågan om verifikationer

Straffbestämmelsen rörande bokföringsbrott återfinns 11 kap. 5 § brottsbalken och den regleringen är endast ett blankettstraffbud. De närmare bestämmelserna som reglerar bokföringsskyldigheten återfinns bl.a. i bokföringslagen (BFL) och årsredovisningslagen.

För att bokföringsbrott ska föreligga krävs alltså att den bokföringsskyldighet som föreskrivs i bl.a. BFL har åsidosatts och att bokföringsfelet är så stort att rörelsens förlopp, ekonomiska resultat eller ställning inte i huvudsak kan bedömas med ledning av bokföringen.

I BFL föreskrivs vilka som är bokföringsskyldiga och hur bokföringsskyldigheten ska uppfyllas.

Bokföringsskyldigheten innebär bl.a. att ett företag löpande ska bokföra alla affärshändelser och se till att det finns verifikationer för alla bokföringsposter (4 kap. 1 § BFL). Skyldigheten ska fullgöras på ett sätt som stämmer överens med god redovisningssed (4 kap. 2 § BFL). Bokföringsnämnden (BFN) har lämnat närmare föreskrifter om bokföringsskyldighetens fullgörande och vad som utgör god redovisningssed.

Av 1 kap. 4 § BFL framgår att räkenskapsinformation som företaget självt upprättar enligt denna lag ska avfattas på svenska, danska, norska eller

engelska. Dispens kan ges av Skatteverket. I BFN:s vägledning för löpande bokföring (BFNAR 2013:2) finns en kommentar till ovan nämnda paragraf där det bl.a. framgår att det inte finns några språkrav på externt erhållen räkenskapsinformation, t.ex. inköpsfakturer som utgör verifikationer. Dessa får hos mottagaren alltid vara på det språk som avsändaren har valt att upprätta dem på.

Av 5 kap. 7 § BFL framgår bl.a. att en verifikation ska innefatta uppgift om när den har sammanställts, när affärshändelsen har inträffat, vad denna avser, vilket belopp den gäller och vilken motpart den berör. I förekommande fall ska verifikationen även innefatta upplysning om handlingar eller andra uppgifter som har legat till grund för affärshändelsen samt var dessa finns tillgängliga. I BFN:s allmänna råd 5.5 framgår att uppgift om vad affärshändelsen avser enligt 5 kap. 7 § första stycket BFL ska omfatta information som gör det möjligt att identifiera affärshändelsen och förstå dess innebörd. Av kommentarerna till det allmänna rådet framgår att uppgiften om vad affärshändelsen avser ska omfatta information som gör det möjligt, för såväl en extern part som företaget självt, att identifiera affärshändelsen och förstå dess innebörd. Det kan t.ex. vara information om vilken sorts vara eller vilken typ av tjänst som sålts samt omfattningen av försäljningen. Vid försäljning av bilar ska det framgå vilken bil som sålts, t.ex. genom att registreringsnumret anges. Vid fastighetsreparationer ska det framgå vilket arbete som utförts, t.ex. vilka reparationer som gjorts samt på vilken fastighet. Vid en lånetransaktion ska t.ex. lånebeloppet samt villkoren för lånet såsom avbetalningar och ränta framgå.

Av 5 kap. 6 § första stycket BFL och BFN:s allmänna råd till den bestämmelsen framgår att en verifikation som inte uppfyller bokföringslagens krav kan kompletteras med de uppgifter som saknas.

En komplettering enligt 5 kap. 6 § BFL får inte medföra att innehållet i de mottagna uppgifterna förändras. Av verifikationen ska framgå när kompletteringen har gjorts, vem som har gjort kompletteringen och vilka uppgifter verifikationen har kompletterats med. Av kommentarerna till aktuellt allmänt råd framgår att ett företag som tar emot uppgifter om en affärshändelse alltid bör eftersträva att uppgifterna är kompletta d.v.s. att verifikationen innehåller de uppgifter som en verifikation ska innehålla. I annat fall ska företaget komplettera verifikationen med de uppgifter som saknas på sätt som beskrivits ovan.

I NJA 2020 s. 497 (ToppByggs verifikationer) klargör Högsta domstolen vilka krav som kan ställas på de verifikationer som ska ligga till grund för bokföringen och som ska kunna verifiera och ligga till grund för en bedömning av en enskild bokföringsposts riktighet. I avgörandet fastslås att omfattande

brister i t.ex. fakturor gör att dessa inte är bedömbara vilket i sin tur kan leda till att rörelsens förlopp, ekonomiska resultat eller ställning inte i huvudsak kan bedömas.

Näringspenningtvätt

Av 7 § första stycket lagen (2014:307) om straff för penningtvättsbrott följer att den som i näringsverksamhet eller såsom led i en verksamhet som bedrivs vanemässigt eller annars i större omfattning, medverkar till en åtgärd som skäligen kan antas vara vidtagen i sådant syfte som anges i 3 §, döms för näringspenningtvätt till fängelse i högst två år. Är brottet grovt ska, enligt lagrummets andra stycke, dömas till fängelse i lägst sex månader och högst sex år. Ansvar enligt nämnda bestämmelse förutsätter att gärningen begås uppsåtligen.

Den straffbara gärningen beskrivs som att ”medverka till en åtgärd”. Med detta avses att gärningsmannen medverkar till en sådan åtgärd som anges i 3 § samma lag. Som exempel på åtgärder anges i lagtexten att överlåta, förvärva, omsätta, förvara eller vidta annan sådan åtgärd med egendomen liksom att tillhandahålla, förvärva eller upprätta en handling som kan ge en skenbar förklaring till innehavet av egendomen, delta i transaktioner som utförs för skens skull, uppträda som bulvan eller vidta annan sådan åtgärd. Vanliga exempel på när någon medverkar till en åtgärd är att ta emot och överföra kontomedel till andra konton eller att göra kontanta uttag. En annan vanligt förekommande åtgärd är att ta emot, förvara eller transportera kontanter.

Vid näringspenningtvätt krävs för straffansvar att omständigheterna är sådana att det skäligen kan antas att den tilltalades åtgärder är vidtagna i penningtvättssyfte. Uttrycket ”skäligen kan antas” tar sikte på omständigheterna under vilka åtgärderna har vidtagits och att det är dessa som bör vara avgörande för om ett klandervärt risktagande ska anses föreligga. Eftersom en penningtransaktion i sig normalt inte kan anses som något misstänkt bör det i regel föreligga någon kvalificerad omständighet för att en sådan transaktion skäligen ska kunna antas vara vidtagen i penningtvättssyfte. En sådan omständighet kan t.ex. vara sättet på vilket transaktionen genomförts eller om transaktionen avsett en stor mängd kontanter. Det förhållande att egendom senare visar sig vara legitim minskar inte det klandervärda risktagandet och befriar därför inte från ansvar om förfarandet varit tillräckligt klandervärt.¹

I domstolspraxis har följande exempel ansetts kunna utgöra omständigheter som vid en samlad bedömning lett till slutsatsen att ett klandervärt risktagande har förelegat.

¹ ”Näringspenningtvätten i Dackom Bygg” NJA 2022 s. 42 punkt 9.

- Användandet av falska eller missvisande handlingar
- Kedjetransaktioner över flera konton som gör det svårt att utreda pengarnas ursprung
- Att ersättning för åtgärderna erhållits trots att dessa inte ägt rum i en näringsverksamhet
- Större mängder kontanter har transporterats eller förvarats
- Motparter som den tilltalade inte kunnat identifiera
- Onödigt komplicerade eller kostsamma transaktioner
- Snabb omsättning av insatta medel bl.a. genom stora kontantuttag

Det kan tilläggas att vad som utgör omständigheter som kan anses vara misstänkta till stor del beror på vilken typ av transaktion, bransch, verksamhetsutövare och kunder det är fråga om. Det finns därför otaliga exempel på misstänkta omständigheter som kan vara hänförliga till kundens identitet, beteende, transaktioner och kontakter med verksamhetsutövaren.

En omfattande kontanthantering kan ses som en kvalificerad omständighet vid bedömningen av om en åtgärd skäligen kan antas vara vidtagen i penningtvättssyfte. Kontanthanteringen måste dock sättas in i det sammanhang där den förekommer. Hänsyn ska alltså tas till relevanta omständigheter kring åtgärderna. Som Högsta domstolen tidigare konstaterat kan enbart kännedom om de faktiska omständigheterna därför inte alltid anses tillräckligt för straffansvar. Detta hänger bl.a. samman med att penningtvätt kan innehålla inslag som i sig inte är anmärkningsvärda, i vart fall inte för den som bara ser den enskilda transaktionen och inte det sammanhang som den ingår i. Omständigheterna kring transaktionen i det enskilda fallet kan i och för sig vara så kvalificerade att kunskap om dem måste leda till misstanken att åtgärden har vidtagits i ett penningtvättssyfte. I andra fall är emellertid omständigheterna inte så kvalificerade. Det är då inte tillräckligt för straffansvar att gärningspersonen känner till de faktiska omständigheterna utan det måste i sådana fall därutöver krävas att han eller hon förstår åtminstone att åtgärden kan innefatta ett riskmoment.²

I ”Näringspenningtvätten i Dackom Bygg” NJA 2022 s. 42 prövade Högsta domstolen om en person hade medverkat till åtgärder som skäligen kan antas ha vidtagits i penningtvättssyfte. Vidare var frågan om rubricering och straffvärdebedömning föremål för prövning. I nämnda mål hade gärningspersonen tillika företrädaren för ett aktiebolag under knappt ett halvt års tid vid tjugofem olika tillfällen gjort kontantuttag från bolagets konto på mellan 10 500 kr och 432 000 kronor som han överlätit till annan. Sammanlagt hanterade han drygt 2,7 miljoner kronor i kontanter.

² Se NJA 2020 s. 545 punkt 24-25.

Gärningspersonen hade därigenom medverkat till åtgärder som inneburit att bolaget använts för att slussa pengar där det i flera fall har varit oklart varifrån pengarna kommer, varför transaktionerna genomförts och vad pengarna skulle användas till. Högsta domstolen ansåg att gärningspersonen hade medverkat till åtgärder som skäligen kan antas vara vidtagna i penningtvättssyfte. Domstolen ansåg vidare att varje gärning skulle ses som ett särskilt fall av näringspenningtvätt.

Frågan om klandervärt risktagande aktualiserades även i Högsta domstolens avgörande NJA 2022 s. 633 ”Studentens banktransaktioner”. Vidare var frågan om vad som ska anses som led i en verksamhet som bedrivs vanemässigt eller annars i större omfattning föremål för domstolens prövning. Målet gällde en situation där DK, som var student, hade ställt sitt bankkonto till förfogande mot en ersättning om tio procent av beloppet som hon förmedlade. Vid överföringarna gick det till så att en man kontaktade henne per mail och informerade henne om att det kommit in pengar på hennes bankkonto. Hon fick också uppgift om var hon skulle vidarebefordra pengarna. Hon överförde därefter beloppen via Swish efter avdrag för sin ersättning. DK omsatte sammanlagt 440 746 kronor genom överföringar vid elva tillfällen, varav sex tillfällen i september 2018 till ett sammanlagt belopp om 272 000 kronor och fem tillfällen i mars 2019 till ett sammanlagt belopp om 168 746 kronor. I målet uttalade Högsta domstolen att omständigheterna kring transaktionerna var sådana att åtgärderna skäligen kunde antas ha vidtagits i penningtvättssyfte bestående i att främja möjligheten för någon att tillgodogöra sig medlen (punkt 20). I målet ansågs dock åtgärderna inte vara vanemässiga, organiserade eller sammantaget i övrigt ha varit ett led i en verksamhet av större omfattning.

Uppsåt

Vad gäller kravet på uppsåt krävs inte att gärningspersonen själv har insett att åtgärden är utförd i penningtvättssyfte. Straffansvaret träffar istället den som inser att omständigheterna kring en åtgärd eller transaktion är sådana att de objektivt sett talar för att åtgärden vidtas i syfte att tvätta pengar, men ändå medverkar till att genomföra den. Det som kriminaliseras är inte oaktsamhet, utan uppsåtlig medverkan till transaktioner som utifrån yttre omständigheter är att bedöma som misstänkta och som därför inte bör utföras.³

Om rubricering

I 7 § lagen (2014:307) om straff för penningtvättsbrott finns inte uppräknat vilka omständigheter som särskilt ska beaktas vid bedömningen av om brottet är grovt. Näringspenningtvätt ska enligt förarbetena dock anses som en lika allvarlig gärning som penningtvättsbrott, eftersom gärningen avser åtgärder i näringsverksamhet eller som ett led i en verksamhet som bedrivs vanemässigt

³ Se prop. 2013/14:121 s. 115.

eller annars i större omfattning, och har därför samma straffskala. Ledning får därför hämtas från de omständigheter som särskilt ska beaktas vid bedömningen av om ett penningtvättsbrott är grovt enligt 5 § samma lag.⁴

I 5 § andra stycket finns exempel på kriterier som särskilt ska beaktas vid bedömningen av om brottet är grovt. Det som särskilt ska beaktas är om gärningen avsett betydande värden, om åtgärderna ingått som ett led i en brottslighet som utövats systematiskt eller i större omfattning eller i annat fall varit av särskilt farlig art. Uppräkningslistan är inte uttömmande utan är endast en exemplifiering. Andra omständigheter att beakta kan vara om brottet ingått som ett led i en verksamhet som utövats i organiserad form eller föregåtts av särskild planering. Samtliga omständigheter ska beaktas för att avgöra om gärningen är att anse som grov.

Det förhållandet att brottet begåtts i näringsverksamhet eller liknande innebär många gånger att de brottsliga åtgärderna har ingått som ett led i en brottslighet som utövats systematiskt eller i större omfattning. Därför är det framförallt om gärningen avsett betydande värden eller i annat fall varit av särskilt farlig art som kan få betydelse vid bedömningen av om brottet är grovt.⁵

Rubricering och straffvärde ska avgöras utifrån en samlad bedömning av samtliga relevanta omständigheter. Högsta domstolen har uttalat att de i rättspraxis utbildade hållpunkterna – att ett förmögenhetsbrott många gånger är att bedöma som grovt om värdet uppgår till fem basbelopp och att straffvärdet motsvarar fängelse i ett år om värdet är så högt som 18 basbelopp – också bör tillämpas vid penningtvättsbrott som hänger samman med förmögenhetsbrott. Domstolen framhåller dock att det alltid ska göras en nyanserad bedömning i det enskilda fallet, varvid även andra faktorer än värdet ska beaktas.⁶ Med hänsyn till att lagstiftaren uttryckligen har angett att näringspenningtvätt ska anses som en lika allvarlig gärning som penningtvättsbrott bör motsvarande hållpunkter – även om det inte är utrett från vilken typ av brott eller brottslig verksamhet egendomen härrör – användas vid rubricering och straffvärdebedömningar beträffande näringspenningtvätt.⁷

Om brottsenheter

Som huvudregel vid näringspenningtvätt har lagstiftaren uttalat att varje åtgärd som en näringsperson medverkar i utgör ett brott.⁸ Detta innebär att

⁴ Se prop. 2013/14:121 s. 61 och 115.

⁵ Se prop. 2013/14:121 s. 115 f.

⁶ Se ”Penningtvättshjälpen I–III” NJA 2018 s. 1010.

⁷ Se ”Näringspenningtvätten i Dackom Bygg” NJA 2022 s. 42 punkt 24.

⁸ Se prop. 2013/14:121 s. 115.

utgångspunkten är att var och en av de transaktioner som utförts ska anses utgöra ett separat brott. Restriktivitet bör dessutom gälla i fråga om att se gärningar som är utspridda över tid som en brottsenhet.⁹

I ”Näringspenningtvätten i Dackom Bygg” NJA 2022 s. 42, som ovan redogjorts för, var bl.a. frågan om rubricering och straffvärdebedömning föremål för prövning. I nämnda mål ansåg Högsta domstolen att varje gärning (kontantuttag) skulle ses som ett särskilt fall av näringspenningtvätt och uttalade bl.a. följande.

Samtliga rekvisit för näringspenningtvätt har uppfyllts vid var och en av åtgärderna. Det finns inte någon utredning som visar att AA haft en bestämd brottsplan. Annat är inte visat än att han gjort uttagen på uppmaning av sin bekant. Vart och ett av de tillfällen då AA tog ut och till sin bekant överlämnade kontanter ska ses som ett särskilt fall av näringspenningtvätt. Även med beaktande av att det varit fråga om näringspenningtvätt, bör det förhållandet att åtgärderna har upprepats vid ett stort antal tillfällen få betydelse vid den samlade straffvärdebedömningen.

Det finns ett visst utrymme för att betrakta flera transaktioner och åtgärder över tid som endast ett brott och i flera fall har domstolar även gjort så, särskilt med hänvisning till att det förelegat en bestämd brottsplan. Stöd för detta har hämtats från ovan resonemang från Högsta domstolen. I flera avgöranden på senare tid har hovrätter bedömt flera transaktioner som endast ett brott. Även Högsta domstolen har godtagit ett sådant resonemang i sitt avgörande ”Mammans näringspenningtvätt” NJA 2024 s. 642.

Självtvätt vid penningtvättsbrott

Penningtvättsåtgärder som vidtas av den som begått förbrottet, s.k. självtvätt, är kriminaliserat som penningtvättsbrott genom att gärningen ska syfta till att dölja eller till att främja möjligheterna för *någon* att tillgodogöra sig egendom eller dess värde enligt 3 § lagen (2014:307) om straff för penningtvättsbrott. Med någon avses vem som helst, d.v.s. även den som tvättar vinster från egen brottslighet.

Vid självtvätt ska allmänna principer om brottskonkurrens tillämpas. Ett penningtvättsbrott i form av självtvätt bör som huvudregel anses konsumerat av och medbestraffat med det förbrott som gett upphov till vinningen om gärningsmannen även åtalas och döms för förbrottet. I vissa fall finns emellertid anledning att döma för förbrottet och penningtvättsbrottet i konkurrens, d.v.s. döma till ansvar för såväl förbrottet som penningtvättsbrottet. Det är framförallt i fall där en person endast har deltagit i begränsad utsträckning i förbrottet, men haft en avgörande roll när det gäller den efterföljande penningtvätten. Det kan också bli aktuellt när

⁹ Jfr bl.a. ”Tillgreppen i köpcentret” NJA 2006 s. 524, ”Socialbidragen” NJA 2007 s. 973, ”De upprepade förfälskningarna” NJA 2018 s. 378 och ”Mottagarkontona” NJA 2020 s. 344.

penningtvättsåtgärderna klart går utöver vad som får anses vara sedvanlig hantering av brottsutbyte.

Frågan om självtvätt vid näringspenningtvätt har inte uttryckligen behandlats i lagens förarbeten. Det bör emellertid, som ovan redogjorts för, framhåvas att näringspenningtvätt kan aktualiseras oavsett om det finns något brottsutbyte eller inte eftersom kriminaliseringen träffar åtgärder som anses vara riskfyllda i sammanhanget. Inte heller Högsta domstolen har uttalat sig i frågan. I hovrättspraxis har återfunnits några avgöranden där de tilltalade gjort invändning om att självtvätt inte kan vara straffbart som näringspenningtvätt. Hovrätterna såg dock inga problem med att döma till ansvar för näringspenningtvätt i de fallen.¹⁰ Som påpekats i AW:s överklagandeskrift finns även ett avgörande som talar i motsatt riktning. Det kan emellertid särskilt noteras att vad gäller nämnda dom från Hovrätten för Nedre Norrland meddelad den 18 juli 2022, i mål B 919-22, så avsåg den inbetalningar till en privatperson som dömdes för narkotikabrott. Det var således fråga om en helt annan situation än förevarande där det är fråga om betalningsströmmar härrörande från näringsverksamhet mellan flera personer i flera verksamheter med bristfälliga fakturor som underlag.

Slutligen bör i sammanhanget nämnas Högsta domstolens avgörande ”Advokatens överföringar” NJA 2023 s. 708 där det i punkten 20 uttalas följande angående näringspenningtvätts subsidiaritet:

Bestämmelsen om näringspenningtvätt är subsidiär till reglerna i 3–6 §§. Om gärningen uppfyller kraven enligt de primära straffbestämmelserna, men åtalet är utformat så att det avser endast näringspenningtvätt ska domstolen likväl pröva åtalet mot den subsidiära bestämmelsen (jfr NJA 2016 s. 129 p. 4–10 och ”Polishunden” NJA 2017 s. 491 p. 10).

Högsta domstolen fällde till ansvar för näringspenningtvätt, trots att gärningspåståendet i tingsrätt avsett penningtvättsbrott och att gärningsbeskrivningen inte ändrats, samt uttalade följande i punkten 44:

LE har vid den andra överföringen känt till att ES var mottagare av betalningen. Han måste också vid den tidpunkten, bl.a. genom att han deltagit vid den kombinerade kvarstads- och häktningförhandlingen i början av november, ha haft en klar bild av de brott som CH var misstänkt för liksom av de åtgärder som vidtagits för att säkra egendom. Det är mot den bakgrunden klart att LE har insett att överföringen till ES:s konto utfördes i penningtvättsyfte. Därmed är även klart att han haft uppsåt i förhållande till den omständigheten att överföringen skäligen kunde antas vara vidtagen i sådant syfte.

¹⁰ Se bl.a. Svea hovrätts dom den 19 oktober 2023 i mål B 10870-23, Svea hovrätts dom den 17 oktober 2019 i mål B 12439-18 och Svea hovrätts dom den 15 december 2016 i mål B 2512-16.

Gärningsmannaskap vid bokföringsbrott i enskild näringsverksamhet

I 2 kap. 1 § och 6 § BFL framgår att såväl juridisk person som enskild näringsidkare som bedriver näringsverksamhet är bokföringspliktig för denna. Åsidosättande av bokföringsskyldigheten enligt bokföringslagen är straffbelagt enligt 11 kap. 5 § brottsbalken. Som subjekt i straffbestämmelsen anges ”den som” åsidosätter bokföringsskyldighet enligt BFL. Eftersom det inte står den som åsidosätter *sin* bokföringsskyldighet är straffansvaret inte begränsat till den bokföringsskyldige.

Gärningsman kan alltså vara den fysiska person som är näringsidkare eller ställföreträdaren för den bokföringsskyldiga juridiska personen. Förutom formellt ansvariga kan även faktiska företrädare ha ett straffrättsligt ansvar för brister gällande t.ex. bokföringsskyldigheten, jfr till exempel NJA 1976 B 29, NJA 1979 s. 555, NJA 1993 s. 740 och NJA 2017 s. 690.

Gärningsman kan också vara den som ansvarar för bokföringen för att denne fått detta ansvarsområde delegerat till sig som redovisningschef eller liknande. Vidare kan även en arbets- eller uppdragstagare som är underställd både ledningen och redovisningschefen med åtagandet att sköta bokföringsuppgifter bli ansvarig som gärningsman. Inget hindrar att en internrevisor som ingår i företagets organisation och utgör en del av dess interna kontrollsystem blir ansvarig som gärningsman – eventuellt som en av flera gärningsmän – vid ett åsidosättande av bokföringsskyldigheten som han medverkat till.

Så snart någon aktivt manipulerat egen eller annans bokföring kan det således bli aktuellt med ansvar som gärningsman.

Ett åsidosättande (liksom främjande av åsidosättandet) kan även begås genom underlåtenhet, vilket i sin tur aktualiserar frågan vem som bär garantansvaret för bokföringen.

För juridiska personer såsom aktiebolag är det normalt styrelsen eller den verkställande direktören som har ett garantansvar för bokföringen. För den enskilde näringsidkaren är det den fysiska personen, d.v.s. näringsidkaren själv som har ett ansvar för att bokföring upprättas i dennes näringsverksamhet. Den som har ett garantansvar är skyldig att aktivt tillse att bokföring upprättas och att det sker på ett korrekt sätt. För det fall någon annan fått i uppdrag att sköta bokföringen, t.ex. en redovisningskonsult, är en person med ett garantansvar skyldig att tillse att bokföring upprättas på ett korrekt sätt, särskilt om det finns indikationer på motsatsen.

Genom angivande av subjektet ”Den som” öppnas upp för att straffa även annan än den som har ett garantansvar för att bokföring inte upprättas eller för brister i bokföring som har upprättats.

I detta sammanhang har medverkansbestämmelsen i 23 kap. 4 § brottsbalken stor betydelse:

Ansvar som i denna balk är föreskrivet för viss gärning skall ådömas inte bara den som utfört gärningen utan även annan som främjat denna med råd eller dåd. Detsamma skall gälla beträffande i annan lag eller författning straffbelagd gärning, för vilken fängelse är föreskrivet.

Den som inte är att anse som gärningsman döms, om han har förmått annan till utförandet, för anstiftan av brottet och annars för medhjälp till det.

Varje medverkande bedöms efter det uppsåt eller den oaktsamhet som ligger honom till last. Ansvar som är föreskrivet för gärning av syssloman, gäldenär eller annan i särskild ställning skall ådömas även den som tillsammans med honom medverkat till gärningen.

Vad som sägs i denna paragraf skall inte gälla, om något annat följer av vad för särskilda fall är föreskrivet.

Lydelsen i 23 kap. 4 § brottsbalken innebär att den som medverkat till ett brott kan vara att anse som gärningsman. Det har överlämnats åt rättstillämpningen att avgöra om en *medverkande* handlat på ett sådant sätt att denne kan (eller bör) anses som gärningsman.

Utgångspunkten är att det krävs att den medverkande deltagit i utförandet av den brottsliga gärningen, men annan medverkande kan bedömas som gärningsman där det ter sig naturligt.¹¹ I rättsfallet NJA 2006 s. 535 utvecklade Högsta domstolen detta med att den som på grund av sin ställning till brottet framstår som närmast att svara för en gärning kan dömas såsom gärningsman, även om denne inte deltagit i själva utförandet. Förutsättningen för att gärningsmannaansvar ska kunna åläggas även en sådan medverkande, är alltså att förhållandena är sådana att han kan sägas ha utfört brottet genom en annan person. Det typfall som anges är då någon beordrat en underordnad eller annan i motsvarande ställning att utföra brottet. Ett av de exempel som nämns i äldre litteratur är när en köpman ger sin bokhållare order att bokföra vissa affärshändelser felaktigt.

I den juridiska litteraturen definieras olika typer av gärningsmannaskap. Det som kännetecknar det *ordinära medgärningsmannaskapet* är att det inte finns någon person, som på egen hand uppfyller brottsrekvisiten som gärningsman, utan att flera personer har hjälpts åt med att utföra brottet. Var och en kan då straffas som medgärningsman under förutsättning att de inblandade haft en *gemensam avsikt* att möjliggöra och utföra den aktuella brottsligheten.¹²

¹¹ Uttalandet återges i NJA 2006 s. 535 men hämtas ursprungligen från NJA II 1948 s. 206, jfr s. 217.

¹² Wennberg, Suzanne, "Tillsammans och i samförstånd – ett nytt begrepp för gärningsmannaskap", artikel presenterad vid det 36:e nordiska juristmötet i Helsingfors 15-17 augusti 2002, s. 631 (i fortsättningen Wennberg, 2002).

För att avgöra vad det innebär att utföra ett brott – antingen självständigt eller gemensamt med andra – måste utgångspunkten tas i den beskrivning som framgår av den straffbestämmelse som prövas.¹³ Den enskildes agerande måste preciseras för att domstol slutligen ska kunna pröva om handlandet är ett led eller moment i den gärning åklagaren påstår, d.v.s. enligt rekvisiten för den aktuella brottsbestämmelsen. Först sedan denna prövning om gärningsmannaskap är gjord blir det aktuellt att pröva om agerandet i stället är att bedöma som ett främjande av brott.¹⁴

Avgörande för om en medverkande ska anses som gärningsman eller medhjälpare är den subjektiva täckningen av den utförda handlingen som påstås ha ingått som ett led i den utförda brottsligheten. Detta innebär att en persons åtgärder ska bedömas efter det uppsåt eller den oaktsamhet som ligger honom eller henne *som medverkande* till last.¹⁵

Även om det inte i detalj går att utröna vad olika personer har gjort kan det vara möjligt att med tillräcklig säkerhet dra slutsatsen att de utfört den brottsliga gärningen *tillsammans* för att uppnå en effekt som i sammanhanget är brottslig. Utgångspunkten är dock att det krävs sådan bevisning på individnivå att man beträffande var och en av de inblandade kan konstatera att de medverkat i brottets utförande på ett sådant sätt att de kan betraktas som medgärningsmän.¹⁶

Medgärningsmannaskap är först och främst aktuellt i situationer där flera personer tillsammans *utför likartade handlingar* på ett sätt som medför att de gemensamt uppfyller brottsrekvisiten. Om var och en inte uppfyller brottsrekvisiten fullt ut men den *brottsliga effekten* orsakas av en av deltagarna eller av deltagarna tillsammans är samtliga deltagare att betrakta som medgärningsmän på den grunden att de gått samman och gemensamt utfört brottet.¹⁷ Medgärningsmannaskapet förutsätter således att de deltagande handlat i samråd eller åtminstone i ett (tyst) samförstånd. Det brukar uttryckas med att brottet har begåtts ”gemensamt och i samråd” eller ”tillsammans och i samförstånd”.

Om deltagare i en brottslig gärning (eller brottslig verksamhet) samverkar på så sätt att de *utför olikartade handlingar* och därigenom *tillsammans* uppfyller brottsrekvisiten för ett brott kan deltagarna även i detta fall dömas som

¹³ Svensson, Gärningsmannaskap och medgärningsmannaskap i svensk rätt, artikel i Nordisk Tidskrift for Kriminalvidenskab, 2016 s. 116.

¹⁴ A.a. s. 114.

¹⁵ Wennberg, 2002 s. 631.

¹⁶ NJA 2002 s. 489 och 2006 s. 535.

¹⁷ Wennberg, 2002 s. 616.

medgärningsmän. Ett brottsupplägg som innebär att flera deltagare har sina olika roller i brottets utförande medför att uttrycket ”den som” även får anses inrymma en tolkning som innebär ”de som tillsammans ...” utför det aktuella brottet.¹⁸

Det får till följd att kausaliteten bedöms utifrån *det gemensamma handlandet*. Viktigt att notera är här att det inte behöver styrkas vems eller vilkas av de deltagandes handlande som orsakat den brottsliga effekten,¹⁹ men det krävs att de medverkande på ett individuellt plan befinner sig nära den aktuella brottsbeskrivningen. Däremot har det inte någon betydelse om någon har intagit en mer central roll i brottets förverkligande och varit mer aktiv än andra deltagare så länge de senare uppfyller kravet på att ha deltagit i brottets utförande. De inblandade behöver därför inte nödvändigtvis ha utfört likartade handlingar.²⁰

Den typiske medgärningsmannen är en person, som ser brottet som ett gemensamt projekt som man tillsammans med övriga medlemmar i gruppen har att genomföra. Även om de inblandade delar upp sysslorna på så sätt att någon eller några utför vad som i strikt juridisk mening är själva brottet, medan någon annan i gruppen utför en mer eller mindre nödvändig handling som faller utanför brottsrekvisiten, kan samtliga betraktas som medgärningsmän.²¹ Om var och en av dem har solidariserat sig med de övrigas handlande och gjort gemensam sak genom att ta på sig ett ansvar för att brottet ska komma till stånd är deltagandet att betrakta som gärningsmannaskap under förutsättning att deltagaren haft uppsåt i förhållande till brottet.

Medgärningsmannaskapet utesluter dock inte att andra personer, som haft mer perifera roller, döms för sitt främjande av gärningen. De straffas i så fall som medhjälpare och inte som medgärningsmän. Begreppet främjande är vidsträckt. Enligt ett äldre förarbetsuttalande skulle det för ett främjande räcka med att handlandet ”övat inflytande på händelseutvecklingen i brottsfrämjande riktning, vore det så än blott genom att styrka de andra i deras brottsliga beslut”.²²

Om någon, som inte har deltagit i själva *brottets utförande* utan snarare främjat det, ändå får anses ha *haft en så aktiv roll* vid genomförandet av brottet att det är naturligt att denne betraktas som gärningsman, föreligger *utvidgat*

¹⁸ Ågren, Leijonhufvud, Wennberg. Straffansvar, Juno version 10 s. 158.

¹⁹ Brottsbalken, en kommentar till 23 kap. 4 § brottsbalken, Juno version 17, under rubriken Medgärningsmannaskap.

²⁰ Ågren, Leijonhufvud, Wennberg. Straffansvar, Juno version 10 s. 158.

²¹ Wennberg, Suzanne, ’Tillsammans och i samförstånd – ett nytt begrepp för gärningsmannaskap’, artikel presenterad vid det 36:e nordiska juristmötet i Helsingfors 15-17 augusti 2002, s. 631.

²² NJA 2012 s. 826 som hänvisar till SOU 1944:69 s. 91.

medgärningsmannaskap.²³ Ett utvidgat medgärningsmannaskap innebär att ansvar kan drabba en *medverkande*, fastän denne i strikt mening inte själv uppfyllt förutsättningarna för ansvar enligt ett straffbud. Under vissa omständigheter kan alltså även en främjare av brottet anses som *medgärningsman* tillsammans med andra deltagare.²⁴

Denna tolkning av medverkansbestämmelsen i 23 kap. 4 § andra stycket brottsbalken har medfört att begreppet utvidgat medgärningsmannaskap kommit att användas i situationer där ett visst antal personer döms som gärningsmän trots att en eller flera av dem egentligen endast har främjat en gärning som har utförts av andra²⁵ och inte heller är gärningsman i bokstavlig mening genom att uppfylla brottsrekvisiten.²⁶

Utvidgat gärningsmannaskap tillämpas främst i sådana fall då en anstiftare/främjare, som samtidigt intar ställning som specialsubjekt eller överordnad, spelat en central roll för brottets förverkligande eller då en person anstiftat ett viljelöst eller omdömeslöst redskap i hans händer, t.ex. ett barn, en psykiskt avvikande person eller en person som kände sig tvingad att utföra gärningen. Specialsubjektet respektive anstiftaren, som utnyttjat en annan person till att utföra ett brott, kan då också dömas som gärningsman (jfr här med exemplet ovan där en köpman instruerar den som ska bokföra affärshändelser på ett felaktigt sätt). Ett minimikrav vid utvidgat gärningsmannaskap är förstås att den misstänkte kan styrkas ha främjat brottet.²⁷

Det är alltid den enskilda näringsidkaren som är ansvarig för bokföringen och som därmed kan sägas utgöra ansvarsobjekt. Den enskilda näringsidkaren har, såsom tidigare angetts, ett garantansvar i de fall bokföringsskyldigheten åsidosatts.

I enlighet med redogörelsen ovan gällande medgärningsmannaskap, finns i hovrättspraxis ett flertal exempel på där även personer som inte varit registrerade enskilda näringsidkare dömts såsom medgärningsmän för brister i den enskilda näringsverksamhetens bokföring tillsammans med den person som varit registrerad innehavare för den enskilda näringsverksamheten, se Hovrätten för Västra Sveriges dom den 28 februari 2018 i mål B 3056-17,

²³ Se Wennberg, 2002 s. 617 och Asp m.fl., Kriminalrättens grunder, andra upplagan, s. 446 samt Brottsbalken, en kommentar till 23 kap. 4 § brottsbalken, Juno version 17 under rubriken Medgärningsmannaskap.

²⁴ Wennberg, 2002 s. 618 och 621 (där slutsatserna av NJA 1992 s. 474 redovisas).

²⁵ Svensson, Gärningsmannaskap och medgärningsmannaskap i svensk rätt, 2016 s. 122.

²⁶ Se Wennberg, 2002 s. 617f.

²⁷ Wennberg, 2002 s. 618.

Hovrätten för Västra Sveriges dom den 5 april 2018 i mål B 4577-17 och Hovrätten för Västra Sveriges dom den 18 februari 2020 i mål B 3903-19.

Rätten till en rättvis rättegång enligt Europakonventionen

I Europakonventionens art. 6 punkterna 2 och 3 stadgas om rätten till en rättvis rättegång inom skälig tid och minimirättigheterna för brottsanklagade följande:

Artikel 6 – Rätt till en rättvis rättegång

2. Var och en som blivit anklagad för brott ska betraktas som oskyldig till dess hans skuld lagligen fastställts.

3. Var och en som blivit anklagad för brott har följande minimirättigheter:

- a) att utan dröjsmål, på ett språk som han förstår och i detalj, underrättas om innebörden av och grunden för anklagelsen mot honom,
- b) att få tillräcklig tid och möjlighet att förbereda sitt försvar,
- c) att försvara sig personligen eller genom rättegångsbiträde som han själv utsett eller att, när han saknar tillräckliga medel för att betala ett rättegångsbiträde, erhålla ett sådant utan kostnad, om rättvisans intresse så fordrar,
- d) att förhöra eller låta förhöra vittnen som åberopas emot honom samt att själv få vittnen inkallade och förhörda under samma förhållanden som vittnen åberopade mot honom,
- e) att utan kostnad bistås av tolk, om han inte förstår eller talar det språk som används i domstolen

Underrättelse om brottsmisstanke

Enligt 23 kap. 18 § rättegångsbalken ska, när förundersökningen har kommit så långt att någon skäligen misstänks för brottet, den misstänkte underrättas om misstanken när han eller hon hörs.

En central fråga i nu aktuellt mål är hur detaljerad underrättelsen om brottsmisstanken bör vara. Enligt Justitieombudsmannens uppfattning bör underrättelsen innehålla så konkreta uppgifter som möjligt om vad misstanken omfattar, d.v.s. i princip vilken eller vilka gärningar som avses.²⁸ Underrättelsen bör i ljuset av Europakonventionen innehålla den rättsliga kvalificeringen för gärningen och vara så utförlig att den anklagade får möjlighet att förbereda sitt försvar på ett tillfredsställande sätt.²⁹ Justitieombudsmannen har vidare uttalat att hur ingående brottet ska anges i underrättelsen beror på omständigheterna men att det inte är tillräckligt att endast ange den rättsliga beteckningen på gärningen.³⁰ Det bör krävas att den misstänkte genom underrättelsen får så mycket information att han förstår vilken brottslig gärning han anklagas för och vilket påstående han har att försvara sig emot, i annat fall sätts den misstänktes rättigheter till ett effektivt försvar ur spel på ett sådant sätt att kravet på en rättvis rättegång enligt art. 6 inte kan anses uppfyllt. Europadomstolen har i fallet *Mattoccia mot Italien*

²⁸ JO 1989/90 s. 61

²⁹ Danelius Hans, Mänskliga rättigheter i europeisk praxis, tredje upplagan 2007, Norstedts Juridik AB, s. 277 f.

³⁰ JO:s beslut 2011-02-08, dnr 5221-2009.

uttalat att kravet på brottsmisstankens detaljrikedom varierar från fall till fall, men att den misstänkte under alla omständigheter måste få tillräckligt med information för att helt förstå omfattningen av anklagelserna för att kunna förbereda ett adekvat försvar mot dessa.³¹ I det aktuella fallet var ansvarspåståendet i åtalet otydligt och vagt. Fallet rörde således inte underrättelse av brottsmisstanke under förundersökning.

Översättning av handling

Skyldigheten för domstolen att översätta handlingar regleras i 33 kap. 9 § rättegångsbalken. Av nämnda paragrafs första, andra och femte stycke framgår följande.

Rätten får vid behov översätta handlingar som kommer in till eller skickas ut från rätten. Rätten är skyldig att åt den misstänkte eller på begäran av en målsägande översätta en handling i ett brottmål eller de viktigaste delarna av den, om en översättning är av väsentlig betydelse för att den misstänkte eller målsäganden skall kunna ta tillvara sin rätt. Översättningen får göras muntligen om det inte är olämpligt med hänsyn till det som handlingen eller målet rör eller någon annan omständighet.

Rätten är också skyldig att översätta en handling i ett brottmål eller de viktigaste delarna av den, om handlingen skall sändas till någon som vistas i en annan stat och det finns anledning att anta att personen inte förstår språket i handlingen. Handlingen skall översättas till språket i den andra staten eller, om myndigheten känner till att personen inte förstår detta språk, till ett annat språk som personen förstår.

Om det är möjligt skall rätten anlita en översättare som är auktoriserad. I annat fall skall en annan lämplig person anlitas för att utföra översättningen.

Motsvarande skyldighet att översätta handlingar under en förundersökning regleras i 23 kap. 16 § andra stycket rättegångsbalken:

I fråga om tolk och översättning av handlingar under förundersökningen tillämpas 5 kap. 6 och 8 §§ samt 33 kap. 9 §. Undersökningsledaren beslutar i dessa frågor.

Skälig rådrumstid för att förbereda sitt försvar

Enligt 23 kap. 18 § andra stycket rättegångsbalken har den misstänkte och försvararen rätt att fortlöpande, i den mån det kan ske utan men för utredningen, ta del av det som förekommit vid förundersökningen. Denna rätt gäller med de begränsningar som följer av 10 kap. 3 § offentlighets- och sekretesslagen (2009:400).

I 23 kap. 18 a § rättegångsbalken finns regler om slutunderrättelse:

När undersökningsledaren har slutfört den utredning som han eller hon anser är nödvändig har den misstänkte och försvararen rätt att ta del av det som har förekommit vid förundersökningen. Den misstänkte och försvararen ska underrättas om detta och om att de har rätt att begära att förundersökningen kompletteras. De ska ges skälig tid

³¹ Mattoccia mot Italien (p 60).

att ange den utredning de anser är önskvärd och i övrigt anföra det som de anser är nödvändigt. Något åtal får inte beslutas innan detta har skett.

Rätten enligt första stycket att ta del av det som har förekommit vid förundersökningen gäller även efter det att åtalet har väckts och fram till dess att åtalet slutligt har prövats eller saken annars slutligt har avgjorts. Denna rätt gäller med de begränsningar som följer av 10 kap. 3 och 3 a §§ offentlighets- och sekretesslagen (2009:400).

I förarbetena och kommentaren till rättegångsbalken ges inga närmare anvisningar om hur lång tid som avses med skälig tid. Bedömningen får göras utifrån omständigheterna i det enskilda fallet där bl.a. förundersökningens omfattning, ärendets komplexitet och löpande åtalsfrister får vägas in. En annan omständighet som får betydelse vid bedömningen är om den misstänkte tidigare under förundersökningen fått del av förundersökningsmaterial vilket i så fall kan förkorta rådrumstiden.

Ekobrottsmyndighetens bedömning

Det kan inledningsvis konstateras att åtalet omfattade 13 personer och att åberopad bevisning är mycket omfattande. I sin bevisvärdering har såväl tingsrätten som hovrätten nogsamt prövat åtalets olika delar och utförligt redovisat sina ställningstaganden. Ekobrottsmyndighetens uppfattning är att domstolarna gjort en korrekt bevisvärdering och kommit fram till korrekta slut både när det gäller ansvar och påföljd liksom beträffande övriga frågor som omfattas av åtalet. Mot denna bakgrund bör ändringsyrkandena bestridas beträffande samtliga klaganden. Med detta sagt kommer nu vissa specifika rättsfrågor att kommenteras.

Frågan om straffrättsligt ansvar för bristande bokföring

Som domstolarna kommit fram till är det i målet bevisat att det rört sig om ett brottsligt upplägg där pengar tvättats bl.a. genom olika kontoöverföringar till Polen och där mellan olika bankkonton innan pengarna tagits ut i kontanter i Sverige. Detta är ett klassiskt modus operandi när det gäller att avlöna svart arbetskraft.

I det brottsliga upplägget har först GM:s och sedan DB:s enskilda firmor utnyttjats genom att fakturor utställts i dessa enskilda firmors namn och betalningsströmmar gått genom de enskilda näringsverksamheternas konton. I utredningen har kunnat konstateras att bokföringsskyldigheten i respektive enskild firma åsidosatts dels genom att vissa affärshändelser över huvud taget inte bokförts dels genom att bokföring som har upprättats varit bristfällig.

Tingsrätten har helt korrekt kommit fram till att både GM och DB varit formellt ansvariga för den näringsverksamhet som bedrivits i respektive enskild firma och att de därmed haft ett garantansvar gällande bristerna i

bokföringen samt slutligen att de haft erforderligt uppsåt i förhållande till styrkta brister (se s. 57-59 i tingsrättens dom). I hovrätten prövades endast DB:s ansvar då GM valt att inte överklaga tingsrättens fällande dom. Även hovrätten har helt korrekt kommit fram till att DB varit ansvarig för de brister som förelegat i bokföringen och att han haft erforderligt uppsåt (se s. 22-23 i hovrättens dom). Att DB under del av brottstiden suttit frihetsberövad ändrar inte den slutsatsen vilket också hovrätten konstaterat (se s. 22-23 i hovrättens dom).

När det sedan gäller BB och AW:s ansvar så har det presenterats en mycket omfattande bevisning som styrkt att det är dessa två som stått bakom, planerat och tillsammans genomfört det brottsliga penningtvättsupplägget. Domstolarna har helt korrekt kommit fram till att de båda haft ett reellt bestämmande inflytande i verksamheterna i såväl GM:s som DB:s enskilda firmor och att de samarbetat. Förutsättningar att döma dem som medgärningsmän i enlighet med vad som anförts under avsnittet ovan gällande den rättsliga regleringen har således förelegat (se tingsrättens dom s. 59-64 och hovrättens dom s. 15-19 och 23-24).

Då samtliga åtalade i denna del haft en gemensam brottsplan och agerat i sina olika roller ska de bedömas som medgärningsmän. Hovrättens domslut är därmed korrekt.

Frågan om polsk lag ska tillämpas vid bedömning av fakturor

När det gäller bokföringsskyldighetens fullgörande har Högsta domstolen förelagt Riksåklagaren att särskilt yttra sig över DB:s invändning om att det är polsk lag som ska tillämpas på de polska fakturorna som utgör underlag för utlandsbetalningarna och vilken betydelse det i så fall skulle kunna ha för den straffrättsliga bedömningen. I denna del kan följande anföras.

Det är en grundläggande princip att svensk lagstiftning ska tillämpas och gälla för personer som är verksamma och agerar inom Sveriges gränser. Detta gäller både civilrättslig och straffrättslig lagstiftning. Det skulle t.ex. vara uteslutet att låta en person straffritt få hantera här i landet narkotikaklassade preparat bara för att sådan hantering inte är kriminaliserad i det land varifrån narkotikan kommer. På samma vis ska en faktura som kommer från ett annat land till Sverige och här ligger till grund för en betalning och som bokförs för att verifiera den betalningen bedömas utifrån svensk lagstiftning även om fakturan i och för sig kan uppfylla kraven på hur en faktura ska se ut i avsändarlandet.

Som framgått av redogörelsen ovan gällande vilka krav som ska ställas på en verifikation som ska verifiera en viss bokföringspost så är det den som är ansvarig för att fullgöra bokföringsskyldigheten som måste se till att det

underlag som ska verifiera bokföringsposten uppfyller bokföringslagens krav. Uppfyller inte verifikatet bokföringslagens krav får vederbörande se till att inhämta kompletterande information vid äventyr av att denne annars riskerar att göra sig skyldig till bokföringsbrott genom att ta in bristfälliga verifikat i bokföringen. Konsekvensen av bristfälliga verifikat i förhållande till bokföringslagens krav och ansvaret för bokföringsbrott har som sagts prövats av Högsta domstolen i NJA 2020 s. 497.

Det är vidare Ekobrottsmyndighetens uppfattning att den invändning som framförts i detta mål gällande de ifrågasatta "polska" fakturorna är en ickefråga eftersom de nämnda fakturor är upprättade som en del i ett brottsligt penningtvättsupplägg, något som domstolarna har konstaterat. Som framgår av åberopad bevisning (jfr bevispunkterna 15 och 78) och särskilt av tingsrättens dom (s. 61) har mallar till dessa påträffats i BB:s dator, vilket visar på att även de "polska" fakturorna har upprättats av honom i Sverige.

Frågan om självtvätt vid näringspenningtvätt

Som framgått i det föregående har frågan om självtvätt vid näringspenningtvätt inte berörts i förarbetena. Eftersom näringspenningtvätt tar sikte på ett annat agerande än i penningtvättsbrottet är det emellertid inte konstigt att saken inte kommenterats närmare av lagstiftaren. Vid näringspenningtvätt är det omständigheterna kring transaktionen eller åtgärden som blir avgörande, inte huruvida det faktiskt avser brottsutbyte eller inte. Det är därmed inte intressant om det är fråga om självtvätt eller inte vid bedömningen av näringspenningtvätt eftersom det inte finns något undantag för självtvätt straffrättsligt. Tvärtom framgår det av förarbetena att självtvätt som huvudregel är kriminaliserat vid penningtvättsbrott, men att det kan bli tal om konsumtion i vissa fall. Det vore främmande att under sådana förhållanden undanta självtvätt vid näringspenningtvätt.

I sammanhanget kan nämnas att näringspenningtvätt är subsidiärt till penningtvättsbrott, men det hindrar inte att det fälls till ansvar för näringspenningtvätt om ansvar har gjorts gällande enligt det brottet även om det samtidigt föreligger omständigheter som kan utgöra penningtvättsbrott. I de fall gärningsmannen vet om att det är brottsligt åtkomna medel kan det knappast vara fråga om annat än ett klandervärt risktagande, jfr vad Högsta domstolen anförut ovan i "Advokatens överföringar" NJA 2023 s. 708 punkten 44.

En annan sak är att gärningsmannens insikt i omständigheterna kring en transaktion kan göra att det inte föreligger ett klandervärt risktagande. Det torde i de situationerna snarare bli aktuellt att ogilla ett åtal på grund av frånvaro av de subjektiva rekvisiten, t.ex. när gärningsmannen vet att det är

fråga om legala medel. I en dom från Hovrätten över Skåne och Blekinge den 13 mars 2024 i mål B 3049-23 konstaterades att det inte gjordes gällande att de kontanter som avsågs med åtalet härrörde från annat än legal verksamhet inom en spelbutik. Tillhandahållandet i sig av kontanterna till ett annat bolag uppfyllde därmed inte förutsättningarna för ansvar för näringspenningtvätt. Detta eftersom det hade saknats anledning för spelbutikens företrädare att anta att de pengarna härrörde från brott eller brottslig verksamhet.

Att gärningsmannen har haft full insikt i vad pengarna kommer ifrån, som det görs gällande av klagande i detta mål, kan bara ha betydelse om han vet att det är fråga om legala medel och knappast om han vet att det är fråga om illegala medel.

I brottsupplägg med misstänkta skattebrott i grunden och hantering av bristfälliga fakturor samt efterföljande betalningsströmmar som i förevarande fall kan det föreligga svårigheter att exakt bestämma vad som är brottsutbyte eller inte. När skattebrott utgör förbrott måste det normalt bestämmas vem som är skattskyldig, vad för skatt det är som inte redovisats, att redovisningsperioden har passerats samt hur stor andel av de omsatta beloppen som utgör undandragen skatt för att säkert slå fast hur stort brottsutbytet är. Mot den bakgrunden inriktas inte sällan såväl förundersökningen som åtalet i sådana mål istället mot näringspenningtvätt, där det alltså inte behöver bevisas exakt hur stort ett brottsutbyte är eller ens att det är fråga om ett brottsutbyte. Det är tillräckligt för en fällande dom gällande näringspenningtvätt att omständigheterna vid transaktionerna eller åtgärderna varit förknippade med ett tillräckligt mått av klandervärt risktagande.

Det torde också vara förenat med vissa svårigheter att bestämma vad som ska anses utgöra självtvätt i ett avancerat upplägg likt det förevarande med flera inblandade personer och verksamheter samt omfattande betalningsströmmar. Begreppet självtvätt blir snarare aktuellt att använda när det enkelt går att fastställa hur stort brottsutbytet är och vem som är gärningsman, t.ex. vid ett bedrägeri där gärningsmannen genomfört bedrägeriet, erhållit brottsutbytet och sedan genomför åtgärder med brottsutbytet.

Sammantaget finns det inget som exkluderar självtvätt från det straffbara området vid penningtvätt. Det gäller i synnerhet näringspenningtvätt eftersom begreppet självtvätt egentligen inte hör hemma där. Det står åklagaren fritt att avgöra om en gärning ska åtalas som penningtvättsbrott eller näringspenningtvätt när förutsättningar för det bedöms föreligga.

I målet är det visat att utgående moms till betydande belopp inte har redovisats till Skatteverket, det är visat att det förelegat en brottsplan som gått ut på att tvätta medel i flera led på utländska konton för att sedan, vid ett mycket stort

antal tillfällen, tas ut i kontanter uppgående till mångmiljonbelopp. Brottsligheten har dolts genom upprättande av bristfälliga fakturor och, i vissa fall, helt utan upprättande av bokföring. De åtgärder som vidtagits har utgjort ett klandervärt risktagande. Ekobrottsmyndigheten ansluter sig till domstolarnas bedömning beträffande uppsåt.

Hovrättens fällande dom gällande näringspenningtvätt ska därmed inte ändras.

Påståendet om brister i handläggningen och kränkning av rätten till en rättvis rättegång enligt Europakonventionen

Såväl AW som PS har hävdade att det förelegat brister i domstolarnas handläggning som medfört en kränkning av art. 6 i Europakonventionen om rätten till en rättvis rättegång. Det görs gällande att det omfattande förundersökningsprotokollet (som uppgår till drygt 9000 sidor) inte översatts i tillräcklig utsträckning, att brottsmisstankarna som delgivits under förundersökningen inte varit tillräckligt preciserade, att meddelat reseförbud allvarligt försvårat möjligheten att förbereda försvaret samt att tillräcklig tid för förberedelse inför huvudförhandlingen inte medgivits.

För att belysa de påståenden om händelseförloppet har ett yttrande inhämtats från handläggande åklagare vilket bifogas detta yttrande som bilaga.

Vid bedömningen av det som påstås ska beaktas att det under rådrumstiden, vid tidpunkten för åtals väckande samt planering och genomförande av huvudförhandlingen i tingsrätten, funnits skäl att beakta behovet av skyndsamt handläggning då personer suttit frihetsberövade såsom häktade och då andra åtalsfrister löpt bl.a. på grund av kvarstadsbeslut.

Brottsmisstankarna har inte varit tillräckligt preciserade

Vid förhör enligt 24 kap. 8 § rättegångsbalken den 1 februari 2023 delgavs AW nedanstående preliminära gärningsbeskrivning vilken översattes av närvarande tolk. AW förklarade vid förhöret att han förstått gärningsbeskrivningen och vad han var misstänkt för.

NÄRINGSPENNINGTVÄTT, GROVT BROTT

AW (namnet ändrat till initialer) har uppsåtligt, mellan den 17 december 2021 och den 1 februari 2023 i Göteborg eller på annan plats i Sverige, tillsammans och i samförstånd med annan, eller på egen hand, vid ett stort antal tillfällen tagit ut, genom att låna ut kontokort eller på annat sätt möjliggjort uttag eller medverkat vid uttag av, cirka 28 miljoner kronor i kontanter med hjälp av minst 9 olika polska VISA-kort i flera olika uttagsautomater. Under alla förhållanden har i vart fall 2,5 miljoner kronor tagits ut personligen av AW. AW har vidare själv anvisat eller i vart fall upplåtit sina konton för delar av de bakomliggande transaktionerna som möjliggjort uttagen.

Åtgärderna är vidtagna i näringsverksamhet eller såsom led i en verksamhet som bedrivs vanemässigt eller annars i större omfattning. Näringsverksamheten har bestått i

omfattande kontanthantering i anslutning till byggarbeten eller liknande inom byggbranschen eller närliggande branscher och har bedrivits som en eller flera enskilda firmor. Till verksamheten eller som ett led i den bedrivna verksamheten har inbetalningar om cirka 18 miljoner kronor inkommit under 2021 och 34 miljoner kronor under 2022 utan att redovisas till Skatteverket. Därefter har cirka 12 miljoner kronor skickats till konton i Polen under 2021 och 31,5 miljoner kronor under 2022 för att sedan landa på kontokort kopplade till VISA-korten. Slutligen tas 28 miljoner kronor ut i kontanter i bankomater i Göteborg med omnejd under brottstiden.

Åtgärderna kan skäligen antas vara vidtagna i syfte att dölja att pengarna härrör från brottslig verksamhet, i form av skattebrott eller annan brottslighet. Åtgärderna har vidare främjat möjligheterna för honom själv eller någon annan inblandad i verksamheten eller frikopplad från denna att tillgodogöra sig pengarna eller dess värde.

Brottet är grovt med hänsyn till att det avsett betydande värden och ingått som ett led i en brottslighet som utövats systematiskt.

Under förundersökningen genomfördes sedan nio förhör med AW under vilka han förhöordes om sin roll och konfronterades med olika omständigheter som framkommit under förundersökningen. Vid ett slutförhör med AW den 22 september 2024 delgavs han nya gärningsbeskrivningar som i stort överensstämmer med de gärningsbeskrivningar som omfattades av åtalet. Förhören genomfördes på polska i närvaro av försvarare och polsk tolk.

Vid förhör enligt 24 kap. 8 § rättegångsbalken den 1 februari 2023 delgavs PS i närvaro av försvarare nedanstående preliminära gärningsbeskrivning vilken översattes av närvarande tolk. PS förklarade vid förhöret att han förstått gärningsbeskrivningen och vad han var misstänkt för.

NÄRINGSPENNINGTVÄTT, GROVT BROTT

PS (namnet ändrat till initialer) har uppsåtligt, mellan den 12 oktober 2022 och den 1 februari 2023 i Göteborg eller på annan plats i Sverige, tillsammans och i samförstånd med annan, eller på egen hand, vid ett antal tillfällen tagit ut eller på annat sätt medverkat vid uttag av, i vart fall cirka 290 000 kronor i kontanter med hjälp av något eller några olika polska VISA-kort i ett flertal uttagsautomater.

Åtgärderna är vidtagna i näringsverksamhet eller såsom led i en verksamhet som bedrivs vanemässigt eller annars i större omfattning. Näringsverksamheten har bestått i omfattande kontanthantering i anslutning till byggarbeten eller liknande inom byggbranschen eller närliggande branscher och har bedrivits som en eller flera enskilda firmor. Till verksamheten eller som ett led i den bedrivna verksamheten har inbetalningar om cirka 18 miljoner kronor inkommit under 2021 och 34 miljoner kronor under 2022 utan att redovisas till Skatteverket. Därefter har cirka 12 miljoner kronor skickats till konton i Polen under 2021 och 31,5 miljoner kronor under 2022 för att sedan landa på kontokort kopplade till VISA-korten. Slutligen tas 28 miljoner kronor ut i kontanter i bankomater i Göteborg med omnejd under brottstiden.

Åtgärderna kan skäligen antas vara vidtagna i syfte att dölja att pengarna härrör från brottslig verksamhet, i form av skattebrott eller annan brottslighet. Åtgärderna har vidare främjat möjligheterna för honom själv eller någon annan inblandad i verksamheten eller frikopplad från denna att tillgodogöra sig pengarna eller dess värde. Brottet är grovt med hänsyn till att det avsett betydande värden och ingått som ett led i en brottslighet som utövats systematiskt.

Under förundersökningen genomfördes sedan ytterligare tre förhör med PS under vilka han ingående förhördes om sin roll och konfronterades med olika omständigheter som framkommit under förundersökningen. Vid det tredje förhöret, som ägde rum den 19 september 2023, delgavs PS en uppdaterad gärningsbeskrivning som överensstämmer med det åtal som sedan väcktes mot honom. Slutligen genomfördes det ett slutförhör med PS då han förhördes om ytterligare omständigheter som framkommit under förundersökningen. Förhören genomfördes på polska i närvaro av försvarare och polsk tolk.

När det gäller påståendet om att brottsmisstankarna som delgivits under förundersökningen inte varit tillräckligt preciserade så visar ovanstående redogörelse att brottsmisstankarna varit tillräckligt preciserade i tid, rum och handling. Förutom de gärningsbeskrivningar som AW och PS fått del av och sagt sig förstå, har de i ett flertal förhör konfronterats med uppgifter som gör att det måste varit uppenbart för dem vad som lagts dem till last. Enligt Ekobrottsmyndighetens uppfattning har gärningsbeskrivningarna varit tillräckligt preciserade för att det ska ha varit möjligt för de tilltalade att förbereda sitt försvar.

Översättning av förundersökningen till annat språk och frågan om tillräcklig tid för genomgång av förundersökningen inte har givits

När det gäller frågan om översättning av förundersökningen till annat språk hänvisas till åklagarens bilagda redogörelse. Det kan konstateras att för målets prövning centrala dokument har översatts till polska.

De misstänkta har under förundersökningens gång vid olika förhör konfronterats med centrala delar av den bevisning som framkommit. De har sedan med början den 2 oktober 2023 succesivt fått del av de delar av förundersökningsmaterialet som färdigställts. Det antecknas att resterande del av förundersökningen överlämnades till de misstänkta och deras försvarare den 19-20 oktober 2023. Därefter har, bl.a. efter begäran om komplettering från de misstänkta, ett antal tilläggsprotokoll färdigställts som vartefter tillställts de misstänkta och deras försvarare. Tiden för skäligt rådrum flyttades fram ett antal gånger på begäran av försvarare då de angivit att de behövt mer tid.

Den 10 november 2024 fick såväl PS som AW underrättelse om att förundersökningen avslutats med viss rådrumstid.

Vid ett planeringsmöte med försvararna den 21 november 2023 behandlades frågan om skäligt rådrum. På fråga från åklagaren angavs behov av ytterligare tre veckor varefter tiden flyttades fram till den 17 januari 2024.

Av åklagarens redogörelse framgår att en av de misstänkta (AW) den 17 januari 2024 begärde ytterligare sex veckors rådrumstid men att denna begäran

avslogs, bl.a. på grund av den åtalsfrist som löpte. Det kan noteras att det inte var de häktade personerna som begärde förlängd rådrumstid.

Åtal väcktes den 19 januari 2024 och tingsrättsförhandlingen genomfördes sedan under tiden 30 januari till och med 22 mars 2024 varefter tingsrättens dom meddelades den 19 april. Under tingsrättsförhandlingen framfördes samma invändningar som nu är i fråga.

Av den kostnadsräkning som AW:s försvarare ingav till tingsrätten i samband med att förhandlingen avslutades (tingsrättens ab 1097) framgår att han under perioden 9 oktober 2023 till och med 19 januari 2024 fortlöpande läst in huvudprotokollet med bilagor och sidomaterial och att fokus sedan lagts på åberopade bevisuppgifter efter att stämningsansökan delgivits. Det framgår vidare att det förevarit förhållandevis omfattande mötes- och telefonkontakter med klienten på grund av att hela förundersökningsprotokollet inte översatts till polska och att denne därför varit beroende av försvararens hjälp för att förstå innehållet i protokollen.

Av den mycket detaljerade kostnadsräkning som PS försvarare ingav till tingsrätten i samband med att förhandlingen avslutades (tingsrättens ab 1101) framgår att hon från oktober 2023 fortlöpande tagit emot och gått igenom förundersökningsmaterial samt haft genomgångar av materialet med sin klient i närvaro av tolk.

I tiden mellan tingsrättens dom och att hovrättsförhandlingen påbörjades påkallades och genomfördes kompletteringar av förundersökningen. Under denna tid har även PS på nytt till hovrätten framställt ett yrkande om undanröjande och återförvisning under åberopande av samma skäl som nu är för handen. I beslut den 3 juni 2024 har hovrätten lämnat yrkandet utan bifall.

Hovrättsförhandlingen pågick under tiden 4 oktober till och med 7 november 2024.

När det gäller översättning av förundersökningsmaterialet har vissa centrala förhör och dokument översatts. Hur stor del av förundersökningen som ska översättas till ett annat språk blir en bedömning utifrån omständigheterna i det enskilda fallet. Vid denna bedömning ska t.ex. målets omfattning, materialets karaktär och tidsåtgång beaktas. Beträffande den sistnämnda omständigheten påverkas bedömningen även av den tidsfördröjning en omfattande översättningsåtgärd medför, särskilt när personer sitter frihetsberövade vilket var fallet i nu aktuellt mål. Vid bedömningen ska även beaktas att AW och PS under lång tid haft tillgång till förundersökningsmaterialet och haft möjlighet att gå igenom det tillsammans med tolk.

De misstänkta och deras försvarare har successivt, i vart fall från början av oktober 2023, fått del av vad som framkommit under förundersökningen och den 10 november 2023 underrättades de om att förundersökningen var avslutad. På begäran av försvarare förlängdes rådrumstiden till den 17 januari varefter åtal väcktes. Således har de misstänkta under drygt tre månader haft möjlighet att gå igenom och förbereda sitt försvar innan åtal väcktes. Rättegången i tingsrätten pågick sedan från 30 januari till och med 22 mars 2024. Även under denna tid har det funnits utrymme för de tilltalade att ta del av materialet och påkalla komplettering samt åberopa egen bevisning. Vid bedömningen av frågan om tillräcklig tid för förberedelse givits måste även beaktas att personer suttit häktade samt att åtalsfrister löpte. Enligt Ekobrottsmyndighetens uppfattning har tillräckligt lång rådrumstid givits de misstänkta.

Övrigt

Vad som i övrigt anförts är, enligt Ekobrottsmyndighetens uppfattning, inte sådana omständigheter som medför att AW:s och PS:s rättigheter ska anses kränkta.

Sammanfattning

Det kan konstateras att tingsrätten i sin dom den 19 april 2024 tagit ställning till den påstådda kränkningen av art. 6 i Europakonventionen och efter en mycket utförlig motivering kommit fram till att det inte skett någon sådan kränkning, (se s. 82-83 i tingsrättens dom). Även hovrätten har i sin dom kommit fram till samma slutsats (se s. 29-30).

Sammanfattningsvis ansluter sig Ekobrottsmyndigheten till såväl tingsrättens som hovrättens bedömning och är av uppfattningen att det inte skett någon kränkning av art. 6 i Europakonventionen.

Prövningstillstånd m.m.

Enligt 54 kap. 10 § första stycket 1 rättegångsbalken får prövningstillstånd meddelas om det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att överklagandet prövas av Högsta domstolen, s.k. prejudikatdispens. För att bevilja prövning enligt denna punkt krävs alltså att ett avgörande av Högsta domstolen blir av generell betydelse för bedömningen av framtida mål som innehåller liknande frågeställningar.

Näringspenningtvätt

Vad gäller näringspenningtvätt och antalsräkning föreligger, som ovan redogjorts för, redan tillräcklig praxis från såväl Högsta domstolen som

hovrätterna. Av rättsfallen framgår att det visserligen finns en presumtion för att varje transaktion ska utgöra ett brott, men att avsteg från principen är möjlig när det exempelvis föreläggas en bestämd brottsplan.

Beträffande vad som ska konstitueras ett klandervärt risktagande har Högsta domstolen genom rättsfallet "Näringspenningtvätten i Dackom Bygg" NJA 2022 s. 42 tydliggjort vad som gäller vid transaktioner till ett företag med efterföljande kontantuttag. Situationen i förevarande mål uppfattas vara så snarlik att ytterligare vägledande uttalanden inte behövs gällande penningströmmar till företag som avslutas med kontantuttag.

Ekobrottsmyndigheten anser inte heller att frågan om självtvätt vid näringspenningtvätt behöver prövas av Högsta domstolen. Det framgår av brottets konstruktion att något brottsutbyte inte behöver finnas, vilket innebär att frågan om självtvätt inte ska behöva aktualiseras.

Gärningsmannaskap

När det gäller frågan om gärningsmannaskap så är den väl belyst i doktrinen. Det finns vidare ett flertal avgöranden från Högsta domstolen som belyser frågan. I målet är fråga om gärningsmannaskap vid åsidosättanden i enskild näringsverksamhet. Hovrättspraxis är såvitt kunnat konstateras enhetlig när det gäller den associationsformen. Det föreligger således inget behov av vägledande avgöranden.

De "polska" fakturorna

Som framgått av redogörelsen ovan är rättsläget klart när det gäller hur utländska verifikat ska hanteras när de ska verifiera en bokföringspost i Sverige. Det finns inga krav på att en utländsk faktura måste se ut på ett visst sätt, men uppfyller den inte de svenska kraven så åligger det den som är ansvarig för bokföringen att komplettera verifikatet så att affärshändelsen är bedömlig. I målet är som tidigare konstaterats detta en ickefråga eftersom fakturamallar till de "polska" fakturorna anträffats hos BB och det konstaterats att det är han som upprättat bristfälliga fakturor som bokförts som ett led i penningtvättsupplägget. Skäl för prövningstillstånd föreligger inte.

Kränkning av art. 6 i Europakonventionen

Det har tidigare redogjorts för de omständigheter som framförts av klagandena när det gäller kränkning av art. 6 i Europakonventionen. Då det enligt Ekobrottsmyndighetens uppfattning inte föreligger någon kränkning finns det inte heller skäl att meddela prövningstillstånd på den grunden.

Övrigt

Det föreligger inte heller i övrigt skäl att meddela prövningstillstånd. Här tillkommer att det rör sig om ett komplext och mycket omfattande mål med

många bevisfrågor kopplade till de omständigheter som anförs som skäl för prövningstillstånd. Därtill ska läggas den mycket omfattande bevisningen i målet vilket gör att målet inte är lämpligt för en prövning i Högsta domstolen.

Detta yttrande har beslutats av vice överåklagare Per Hedman. Kansliåklagare Camilla Waering har varit föredragande.

Per Hedman

Camilla Waering

Kopia:

Seniora åklagaren Katarina Kepplerus
Reg Göteborg (Andra ekobrottskammaren)
Avdelningschefernas kansli

Sammanfattande redogörelse beträffande slutdelgivning i ärendet, tid för skäligt rådrum, begärda utredningsåtgärder och översättning av förundersökningsprotokollet

Bakgrund

Med anledning av att riksåklagaren har förelagts att yttra sig bland annat angående det som anförs i överklagandena från AW och PS har jag av överåklagaren blivit ombedd att beskriva tillvägagångssättet för slutdelgivningen i ärendet, mina överväganden och beslut beträffande de kompletterande utredningsåtgärder som begärts under förundersökningen samt vad som beslutats beträffande översättning av förundersökningen.

Beskrivning av förundersökningens omfattning och tidsfrister

I förundersökningen var ursprungligen ett 20-tal personer misstänkta, varav 13 åtalades för bland annat grov näringspenningtvätt. Ett flertal av de misstänkta var frihetsberövade under olika perioder av förundersökningen. Från det att Ekobrottsmyndigheten gjorde tillslag i ärendet den 1 februari 2023, och ett flertal personer greps och anhålls, var ett antal av de misstänkta häktade som längst fram till den 26 maj 2023. Därefter löpte åtalsfrister med anledning av reseförbud med anmälningsskyldighet, samt även åtalsfrister med anledning av kvarstad och beslag. GM (innehavare av den ena enskilda firman som är aktuell i målet) greps i Polen den 21 juli 2023, och var sedan häktad fram till dess att huvudförhandlingen avslutades i tingsrätten den 22 mars 2024. Därutöver var även PS frihetsberövad under perioden 11 januari till den 4 mars 2024, det vill säga under de 7 sista dagarna av slutdelgivningsperioden samt under större delen av tingsrättsförhandlingen. Sammanfattningsvis fanns det således frihetsberövanden i ärendet under hela tiden från den 1 februari 2023 till den 22 mars 2024, förutom mellan den 26 maj och den 21 juli 2023.

Förundersökningsprotokollet är omfattande men välstrukturerat. Det finns utförliga innehållsförteckningar för varje del. I huvudprotokollet efter innehållsförteckningen finns även intaget en beskrivning av materialet och strukturen. I samband med att material lämnats ut har utredaren även i e-postmeddelanden beskrivit strukturen på materialet för att underlätta inläsning.

Materialet har bestått av följande delar och lämnats ut för slutdelgivning vid nedan angivna tidpunkter.

Huvudprotokoll, (de mest centrala delarna) 2868 sidor, utlämnad den 19-20 oktober 2023

Protokollbilaga A (förhör) 1854 sidor, utlämnad den 2-4 oktober 2023

Protokollbilaga B (pm it-beslag) 638 sidor (promemoriorna är uppdelade efter person), utlämnad den 19-20 oktober 2023

Protokollbilaga C (PM + bildebilagor husrannsakan) 463 sidor, utlämnad den 19-20 oktober 2023

Protokollbilaga D (underlag kontanthantering) 476 sidor (materialet utgörs framförallt av underlag till annan bevisning), utlämnad den 19-20 oktober 2023

Protokollbilaga E (kontoutdrag) 328 sidor (materialet utgör underlag till kontosammanställningar som finns i huvudprotokollet), utlämnad den 19-20 oktober 2023

Protokollbilaga F (fakturor) 1296 sidor (materialet beskrivs sammanfattningsvis i huvudprotokollet), utlämnad den 19-20 oktober 2023

Protokollbilaga G (tvångsmedel) 192 sidor, utlämnad den 19-20 oktober 2023

Protokollbilaga H (översatta handlingar) 708 sidor (utvalda delar ur framförallt huvudprotokollet), utlämnad den 8-10 november 2023

Härefter har förundersökningen kompletterats med ett antal tilläggsprotokoll. Tilläggsprotokollen utgörs mestadels av kompletteringar som genomförts efter begäran från de tilltalade.

Tilläggsprotokoll 1, 266 sidor, utlämnad den 16-23 november 2023

Tilläggsprotokoll 2, 482 sidor, utlämnad den 8 januari 2024

Tilläggsprotokoll 3, 79 sidor, utlämnad den 16-18 januari 2024

Tilläggsprotokoll 4, 37 sidor, utlämnad den 26 januari 2024

Tilläggsprotokoll 5, 85 sidor, utlämnad den 12 februari 2024

Tilläggsprotokoll 6, 68 sidor, utlämnad den 28-29 februari 2024

Kompletteringar efter tingsrättsförhandlingen

Tilläggsprotokoll 7, 38 sidor, utlämnad den 24 juni 2024

Tilläggsprotokoll 8, 252 sidor, utlämnad den 3 oktober 2024

Totalt har förundersökningsmaterialet bestått av 9 422 sidor. Därtill finns ett sidomaterial som har lämnats ut på begäran.

Kompletteringar av förundersökningen på de misstänkta begäran

AW har vid ett stort antal tillfällen begärt att förundersökningen ska kompletteras med ett mycket stort antal utredningsåtgärder. Detta har skett både i samband med förhör och skriftligen genom försvararen. Jag har genomfört samtliga de utredningsåtgärder där det har gått att se någon koppling till ärendet och de misstänkta brotten, och som också varit möjliga att genomföra med beaktande av tidsfrister och skyndsamhetskrav. Jag har såsom framgår ovan haft åtalsfrister att förhålla mig till då det under merparten av

utredningstiden har varit i vart fall en person häktad, samt även andra åtalsfrister pga kvarstad och beslagsfrister samt reseförbud med anmälningsskyldighet. En mycket stor del av innehållet i de 8 tilläggsprotokollen i ärendet består av begärda utredningsåtgärder som jag har genomfört i enlighet med AW:s begäran. I sammanhanget vill jag påpeka att dessa kompletteringar, såvitt jag kan bedöma, inte i något fall har varit till AW:s fördel.

Ett antal utredningsåtgärder har jag beslutat att inte genomföra. AW har i de fallen begärt rättens prövning enligt 23:19 rättegångsbalken, men inte fått bifall. De utredningsåtgärder som jag uppfattar att AW varit mest missnöjd med att jag inte har genomfört, är förhör med personer som befinner sig i Polen. I den delen har grunden för mitt beslut varit att jag inte kan höra dessa personer som vittnen, utan att de i så fall behöver delges misstanke enligt 23:18 rättegångsbalken, och att jag inte har för avsikt att inleda förundersökning mot dessa personer, begära dem häktade och överlämnade till Sverige med hjälp av en Europeisk arresteringsorder. Även i den här delen har AW begärt rättens prövning av mitt beslut att inte genomföra begärda utredningsåtgärder. Jag har då invänt att detta rätteligen ska uppfattas som en begäran om överprövning av mitt beslut att inte inleda förundersökning mot andra personer, och att en sådan begäran ska prövas av överåklagaren och inte av tingsrätten. Tingsrätten har därmed avvisat AW:s begäran i den delen. AW har därefter inte begärt överprövning hos överåklagaren.

Även PS har vid några tillfällen begärt att förundersökningen ska kompletteras. Bland annat har även PS begärt att ovan nämnda personer i Polen ska höras inom ramen för förundersökningen. PS har även begärt att jag ska hämta in bokföring från Polen som enligt uppgift från PS ska finnas hos dennes polske revisor. PS har invänt att han bedrivit en legitim transportfirma i Polen och att bokföringen i denna kan motbevisa de påståenden om näringspenningtvätt som finns. Såsom åtalet var utformat består brottsligheten – såvitt avser PS – i att han har mottagit pengar från en av de i målet aktuella svenska enskilda firmorna på sina polska bankkonton och tagit ut en stor del av dessa medel i kontanter i Sverige (samt även gjort kontantuttag i Sverige från andra konton/bankkort som förekommer i ärendet). De aktuella pengarna härrör från de ca 160 svenska inbetalande företagen/firmorna till de i målet aktuella enskilda firmorna. De har sedan betalats till – i det här fallet – två olika polska konton tillhörande PS – och därefter har en stor del tagits ut i kontanter i svenska bankomater. Jag gjorde därför bedömningen att inhämtandet av PS polska bokföring saknar betydelse för ärendet. Pengarna har helt enkelt, utifrån kontogranskningar av samtliga konton i utredningen där vi kan se hur pengarna flödar, inte använts i en polsk firma utan varit en del av det näringspenningtvättsupplägg som jag har väckt åtal för. Den aktuella bokföringen skulle enligt uppgift finnas i Polen. Redan då frågan väcktes om detta av PS under hösten 2023 förklarade jag att det inte kommer finnas tid att

inhämta bokföringen från Polen innan åtal skulle väckas. Utredningen var då i sitt slutskede, även om slutdelgivningen sedan kom att dra ut på tiden. Det fanns som sagt pågående frihetsberövande med åtalsfrister, och tidigare begärd rättshjälp från Polen i ärendet hade visat sig ta mycket lång tid. Från att jag skickade första begäran till Polen till dess att jag fått slutliga, korrekta, svar tog det ungefär ett år. Jag bedömde som sagt inte heller att inhämtandet av uppgifterna hade betydelse för utredningen. PS har inte begärt rättens prövning av mitt beslut att inte inhämta bokföringen från Polen.

Jag upplyste PS försvarare om att för det fall PS ändå ville ge in sin bokföring själv så kunde han ju överväga att själv ta kontakt med sin bokförare och be denne skicka bokföringen till Sverige. Så gjordes dock inte förrän efter tingsrättsprocessen. Inför att målet skulle prövas i hovrätten lämnade PS in fakturor till Ekobrottsmyndigheten (dessa finns i tilläggsprotokoll 8). Dessa ändrade inte bedömningen jag tidigare gjort eftersom de till absoluta merparten avsåg betalning som PS fått på annat sätt än genom inbetalningar på de aktuella kontona.

Tid för skäligt rådrum

Materialet i förundersökningen är omfattande och slutdelgivningen har skett under en längre tid. Tiden för skäligt rådrum har bestämts i samråd med försvararna. Samtliga misstänkta och deras försvarare delgavs slutunderrättelsen mellan den 9 och 16 november 2023. Dock lämnades materialet ut med början redan den 2 oktober 2023 genom att samtliga förhör lämnades ut (protokollbilaga A). Den 19-20 oktober lämnades resten av förundersökningsprotokollet ut, men tilläggsprotokoll 1 som innehåller en del material som inte hann slutföras innan huvudprotokollet blev klart lämnades ut i samband med slutunderrättelsen. Därefter har tillkommit ett antal tilläggsprotokoll som har delgetts succesivt. Samtliga tider för utlämnande framgår ovan. Tiden för skäligt rådrum sköts fram ett antal gånger efter påpekande av försvarare om att det behövdes mer tid. Det hölls även ett förberedande sammanträde i tingsrätten den 21 november 2023 där bland annat frågan om tid för skäligt rådrum avhandlades. Jag ställde då frågan till försvararna hur lång tid som behövdes, och fick beskedet av PS försvarare att tre veckor till borde räcka. Ingen annan försvarare gav något annat besked trots att jag frågade försvararkollektivet och ville få besked om hur lång tid som begärdes. Efter de beskeden beslutade jag vid sammanträdet att tiden skulle skjutas fram till den 17 januari 2024. Ingen försvarare hade någon erinran mot detta.

Sammanlagt fick de misstänkta och deras försvarare således ca 3 och en halv månad på sig för genomgång av materialet. Den 17 januari 2024 då tiden var slut begärde AW ytterligare tid för skäligt rådrum med 6 veckor till, vilket jag avslog mot bakgrund av vad som bestämts i samråd med försvararna på sammanträdet samt eftersom jag hade en åtalsfrist på grund av häktning. GM

och PS var häktade vid den tidpunkten och ingen av dessa begärde mer tid. Jag bedömde då inte att det fanns förutsättningar att förlänga förundersökningen ytterligare. Åtal väcktes den 19 januari 2024.

Översättning av förundersökningen

Det har framställts begäran om att förundersökningen ska översättas i flera omgångar och från flera håll, till såväl polska som ukrainska. I samband med att protokollbilagan med samtliga förhör lämnats ut (ca 1800 sidor) har AW och PS begärt att hela bilagan skulle översättas till polska. Värt att påpeka är att en del av bilagan innehåller bilagor till förhör med exempelvis chattar på engelska. Jag avslag den begäran, men meddelat samtliga försvarare att översättning av en viss del av förundersökningen skulle översättas (det som återfinns i protokollbilaga H, se sid 8 i den bilagan där det finns en sammanställning över vad som har översatts). Samtliga beskrivande promemorior vad avser pengaflöden och liknande, som jag bedömer är centrala delar av bevisningen, valdes ut för översättning. Min tanke har varit att utifrån dessa handlingar går det att ta till sig underliggande material såsom kontoutdrag, sammanställningar över bankomatuttag, fakturor, fynd som gjorts i it-beslag och dylikt. En stor del av materialet i förundersökningen är sådant som jag bedömt inte behöver översättas. Såvitt gäller AW kan exempelvis nämnas att konversationen som är hämtade ur AW:s telefon där AW själv varit part i konversationen knappast bör behövas översättas för honom.

AW begärde rättens prövning av mitt beslut, varpå tingsrätten beslutade att jag skulle låta översätta alla förhör med de misstänkta, men dock inte vittnesförhören. Jag fick aldrig yttra mig över denna begäran innan tingsrätten fattade sitt beslut. Det framgick inte av tingsrättens beslut till vilket språk detta skulle översättas (enbart polska eller båda de aktuella språken). Jag undersökte möjligheterna att genomföra detta, men fann att det inte var möjligt på en rimlig tid. Till polska språket gick det att få en översättning klar på några månader, till ukrainska språket skulle det ta 17 månader. Jag överklagade då tingsrättens beslut till hovrätten eftersom jag menade att det onödigt försenade målets handläggning. Hovrätten beslutade den 30 oktober 2023 (mål Ö 6281-23) att jag inte behövde översätta samtliga förhör. Dock framgick av hovrättens beslut att om handlingar pekades ut att vara av väsentlig betydelse för de misstänkta så skulle de översättas. Jag avvaktade därefter att få handlingar utpekade av AW och PS som skulle översättas, men fick aldrig några sådana utpekande för mig. Däremot begärde AW i tiden före tingsrättens sammanträde den 21 november 2023 att resterande del av förundersökningen, förutom förhören, skulle översättas i sin helhet. Detta avslogs av mig, och vid hänskjutande till tingsrätten även avslogs av tingsrätten. Även översättningsfrågan avhandlades vid sammanträdet då jag vill minnas att jag påpekade att de handlingar som pekades ut att vara av väsentlig betydelse för de misstänkta, skulle översättas av mig enligt hovrättens beslut.

Även i tiden därefter har inkommit begäran om att översätta hela förundersökningen, vilket avslogs den 29 augusti 2024 av hovrätten.

För att visa på hela bilden vad gäller översättning begärde GM att förhören med AW och BB – såsom huvudmisstänkta – skulle översättas till polska eftersom dessa pekar ut honom som ansvarig och företagsledare vilket utgör en viktig bevisning mot GM, samt att han behövde få sina egna förhör översatta till polska då han inte hade möjlighet att på häktet lyssna på förhören (som ju tolkats på polska). Detta gjorde jag, och dessa förhör fick även AW och PS del av.

De förhör som hade hållits på polska, med tolk, erbjöd jag även de misstänkta som pratade polska att få ut de inspelade förhören på usb-minnen. Detta avböjdes av AW men andra i ärendet tog del av de förhören på det sättet.